

ÄITIYS LAPSEN SIJAISHUOLLON AIKANA
Vertaistukiryhmä selviytymisen tukena

Suvi-Tuulikki Mansikkamäki

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus

Chydenius

Syksy 2014

TIIVISTELMÄ

ÄITIYS LAPSEN SIJAISHUOLLON AIKANA

Vertaistukiryhmä selviytymisen tukena

Suvi-Tuulikki Mansikkamäki

Sosiaalityö

Pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTL Katri Viitasalo, YTT Aila-Leena Matthies

Syksy 2014

sivumäärä: 75 sivua + liitteet 1 sivu

Äitiyteen kohdistuu erilaisia kulttuurisia odotuksia ja se on erityisesti lastensuojelutyössä läsnä oleva ilmiö. Lastensuojelutyössä tarkastellaan muun muassa lapsen kodin olosuhteita ja vanhemmuutta. Toisinaan lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että lapsen sijaishuollossa oleminen vaikuttaa äitiyteen tai ainakin vanhemmuuden toteuttamiseen jollain tapaa. Lapsen sijaishuollossa oleminen asettaa äidin marginaaliin vanhemmuuden suhteen.

Tutkimuksen kohteena on äitiyden rakentuminen lapsen sijaishuollon aikana sekä äitiryhmässä koettu vertaistuki. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja se liittyy fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimukseen. Keskisuudessa kaupungissa on järjestetty kevään 2014 aikana vertaistukiryhmä äideille, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella äitiyttä lapsen sijaishuollon aikana. Kiinnostuksen kohteena on myös se, miten naiset kuvaavat ryhmässä koettua vertaistukea. Empiirinen aineisto koostuu äitiryhmälle tehdystä ryhmähaastattelusta, joka on toteutettu ryhmän päättymisen jälkeen. Vertaistukiryhmässä on käynyt neljä naista, joista kaikki osallistuivat haastatteluun. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu marginalisaation ja vertaistukiryhmän käsitteiden ympärille. Tutkimus on aineistolähtöinen ja sen analyysissa olen hyödyntänyt sekä kehysanalyysia että sisällönanalyysia.

Tutkimusaineiston perusteella voidaan päätellä, että lapsen sijaishuollon aikainen äitiys on monitahoinen asia. Naiset antoivat ryhmähaastattelussa erilaisia merkityksiä äitiydelle ja pohtivat sitä suhteessa itseensä, perheeseen ja ympäröivään yhteiskuntaan. Tutkimusaineistosta löytyi viisi äitiyden merkityksen kehystä: äitiyden hajoaminen, perhesuhteet, lähiverkosto, lastensuojelu ja kulttuuristen odotusten kehys. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen oli vaikuttanut voimakkaasti naisen äitiyteen. Äidit kokivat epäonnistumisen ja häpeän tunteita. Naiset peilasivat omaa äitiyttään siihen, mitä äideiltä ja äitiydeltä kulttuurisesti odotetaan.

Vertaistukiryhmään ja vertaistukeen liittyvät merkityskokonaisuudet jäsenyivät äitiryhmässä käymisen motiivien mukaan. Tutkimusaineistosta löytyi kolme syytä vertaistukiryhmässä käymiselle: omasta hyvinvoinnista huolehtiminen, yhteiset kokemukset ja tuen saaminen. Naiset olivat kokeneet ryhmässä vertaistukea. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että vertaistukiryhmässä käyminen toimi äidin selviytymisen tukena lapsen sijoituksen aiheuttamassa kriisissä.

Avainsanat: Äitiys, vertaistuki, oma-apuryhmät, marginaaliryhmät, kehysanalyysi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	MARGINAALINEN ÄITIYS	7
2.1	Marginalisaation käsitettä paikantamassa	7
2.2	Lastensuojelu ja äitiys	9
2.3	Sijaishuollon aikainen vanhemmuus	11
3	VERTAISTUKIRYHMÄT	15
3.1	Vertaistukiryhmien taustatekijöitä	15
3.2	Vertaistukiryhmän käsitteen määrittelyä	16
3.3	Vertaistuki	17
3.4	Tukimuotoja vanhemmille, joiden lapsi on sijaishuollossa	19
3.5	Aikaisempia tutkimuksia	20
4	METODOLOGISIA LÄHTÖKOHTIA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	24
4.2	Tutkimusstrategia ja tutkimusmenetelmät	25
4.3	Aineistonhankinta	26
4.4	Ryhmähaastattelun analyysi	28
4.5	Tutkimuksen eettisyys	31
5	ÄITIYDEN KEHYKSET LAPSEN SIJAISHUOLLON AIKANA	33
5.1	Sijaishuollon aikainen äitiys	33
5.2	Äitiyden hajoamisen kehys	34
5.3	Perhesuhteiden kehys	39
5.4	Lähiverkoston kehys	45
5.5	Lastensuojelun kehys	47
5.6	Kulttuuristen odotusten kehys	51
6	VERTAISTUKIRYHMÄSSÄ KÄYMISEN MERKITYKSET	55
6.1	Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen	56
6.2	Yhteiset kokemukset	56
6.3	Tuen saaminen	59
7	POHDINTA	61
	LÄHTEET	66

1 JOHDANTO

Äitiys on sana, joka herättää voimakkaita tunteita. Siihen on ladattu paljon odotuksia ja hyvän äitiyden ajatellaan olevan itsestään selvää. Äitiys on rooliodotusten ja kulloisenkin aikakauden perheideologian läpäisemä ilmiö (Värri 1997, 118). Äitiyden kulttuurisia odotuksia tutkineen Kristiina Bergin (2009, 170, 172–173) mukaan äitiys ei ole vain henkilökohtainen suhde lapseen, vaan rakentuu suhteessa kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin. Nämä odotukset määrittävät ja ylläpitävät käsityksiämme hyvästä ja oikeanlaisesta äidistä. Äitiyteen kohdistuvat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset odotukset rajaavat äitinä oloa ja voivat merkitä äitiyden kokemista ongelmallisena ja ristiriitaisena, vaikka äitiydessä ei sinänsä olisi pulmia. Äitiyden odotusten ja äitien arkikokemusten vastaamattomuus johtaa herkästi riittämättömyyden, epävarmuuden ja syyllisyyden tunteisiin.

Äitiyteen liittyvät yhteiskunnalliset velvoitteet tekevät siitä eri alojen asiantuntijoiden tarkkailun, sääntelyn ja kiinnostuksen kohteen. Äitiys ymmärretään yhteiskunnassamme yksityiseksi kotiin kuuluvaksi elämän alueeksi. Äitiyden yksityisestä luonteesta huolimatta se herättää kiinnostusta ja julkista huolta silloin, kun naiset näyttävät epäonnistuvan äitiyden tehtävässään tai toimivat vastoin ideologisia oletuksia äitiydestä. Kasvatus-, hoito- ja sosiaalialan ammattilaisilla on merkittävä rooli äitiyden tuottamisessa ja äitiyden rajojen määrittelyssä. Äitiyden yksityisyyteen puuttumisen motiivina on tavallisesti lastensuojelullinen huoli siitä, toteutuuko äitiys lapsen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla vai vahingoittaako se lasta. (Berg 2008, 15.)

Äitiys on erityisesti lastensuojelutyössä läsnä oleva ilmiö. Tarja Pösön (2007, 69) mukaan lastensuojelu toimii yksityisinä pidettyjen vanhemmuussuhteiden alueella. Lastensuojelutyöhön kuuluva kodin olosuhteiden ja vanhemmuuden arviointi voi saada äidin pohtimaan omaa kyvykkyyttään vanhempana. Joskus lastensuojelu voi olla myös toivottu matkakumppani perheen elämässä. Lastensuojeluammattilaisten rooli perheen yksityisyyteen kuuluvien vastuiden valvojina, lasten oikeuksien toteutumisen turvaajana ja hyvän ja turvallisen kasvun arvioijina on haastava (Hurtig 2003, 10). Työntekijät joutuvat ottamaan kantaa siihen, mikä on riittävän hyvää vanhemmuutta. Riittävän vanhemmuuden käsite muistuttaa Donald Winnicottin kehittämää ajatusta ”riittävän hyvästä äitiydestä” (ks. Winnicott 1981).

Toisinaan lapsen sijaishuollossa asumisen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Lastensuojelulain (417/2007) 49 §:n mukaan lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoitona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Perhehoito on laitoshoitoon nähden ensisijainen lapsen sijaishuollon muoto (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014b). Lastensuojelulain mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla (Lsl 50 §). Lapsen tai nuoren kodin ulkopuolelle sijoittamisessa on aina kyse voimakkaasta yhteiskunnallisesta interventiosta perheen elämään.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on lisääntynyt runsaassa vuosikymmenessä 46 % ja määrä kasvaa edelleen noin kolmen prosentin vuosivauhdilla (Saarikallio-Torp, Heino, Hillamo, Hytti & Rajavaara 2010, 236). Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (2013, 7) tilastojulkaisusta selviää, että vuonna 2012 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli kaikkiaan 17 830. Tämä luku antaa suuntaviivoja niiden äitien lukumäärästä, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Lapsi tai nuori voi olla sijaishuollossa erilaisista syistä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten elämään on liittynyt monia haavoittavia tekijöitä. Tutkimuksissa on havaittu lukuisia sijoitusten taustalla olevia yksilöön ja ympäristöön liittyviä olosuhteita kuten köyhyys ja taloudelliset vaikeudet, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat ja väkivalta. Sijaishuollossa olevien lasten vanhempien resurssit lastensa kasvun ja kehityksen tukemiseen ovat usein keskimääräistä heikommat. (Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, 599.) Kyösti Raunion (2009, 288) mukaan sijoitusten taustalla on useimmiten lasten hoidon laiminlyönti sekä vanhempien kyvyttömyys kohdata lapsen tarpeita ja vastata niihin.

Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että lapsen sijaishuollossa asuminen vaikuttaa äitiyteen tai ainakin äitiyden toteuttamiseen jollain tapaa. Äiti joutuu määrittelemään uudelleen vanhemmuuttaan ja rooliaan lapsen elämässä. Voidaan puhua leimatusta ja marginaalisesta äitiydestä, joka mielletään normaaliudesta poikkeavaksi. Normaaliudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa 1800-luvulla syntyneitä modernia ydinperheideaalia, joka vakiintui 1920–1930-luvulla kansalle tarjotuksi elämäntavan malliksi (ks. Nätkin 2003, 18). Tuula Gordonin (1994, 179) mukaan ydinperhe on yhteiskunnan normatiivinen olotila, josta poikkeaminen merkitsee jonkinlaista marginaalista asemaa. Kirsi Nousiaisen (2004, 58) mukaan äitiyden kulttuurinen tila on pysynyt suhteellisen muuttumattomana. Äitiyteen

liittyvät uskomukset ja moraalikoodit ovat pitkälti samoja, kuin 1800-luvun puolivälin jälkeen, kun äidit nousivat tärkeään yhteiskunnalliseen asemaan.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa äitiyttä lapsen sijaishuollon aikana. Kiinnostuksen kohteena on ollut myös se, miten naiset kuvaavat vertaistukea. Keskisuudessa kaupungissa on kokoontunut kevään 2014 aikana äitiryhmä, joka oli tarkoitettu äideille, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Kaupungin lastensuojelu toimi ryhmän järjestäjänä. Äitiryhmä kokoontui kahdeksan kertaa, kaksi tuntia kerrallaan. Ryhmää ohjasivat kaksi kaupungin lastensuojelun työntekijää, jotka toimivat sijaishuollossa.

Tutkimuksen kohteena on äitiyden rakentuminen lapsen sijaishuollon aikana sekä äitiryhmässä koettu vertaistuki. Tutkimus on kvalitatiivinen ja se liittyy fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimukseen. Tutkimus on sukupuolisensitiivistä ja huomioi naiseuteen liittyviä sukupuolistavia merkityksiä. Minna Kivipelto (2004, 249) tarkoittaa sukupuolistavilla merkityksillä sukupuoleen liitettäviä arvoja, asenteita, odotuksia, rooleja, ja sosiaalisia merkityksiä sekä käytännöillä merkityksiin liitettäviä tai niistä johdettavia toimintatapoja.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu äitiryhmälle tehdystä ryhmähaastattelusta, jonka toteutin äitiryhmän päättymisen jälkeen. Ryhmähaastattelun analyysissä olen hyödyntänyt sekä kehysanalyysia että sisällönanalyysia. Tutkimus on aineistolähtöinen ja sen teoreettinen viitekehys rakentuu marginalisaation ja vertaistukiryhmän käsitteiden ympärille. Riitta Granfeltin (1998, 80) mukaan marginalisaation käsite soveltuu hyvin ihmisten kokemuksiin ja elämän merkityksiin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmaksi.

Tutkimus antaa tietoa ryhmän käyttämisestä yhtenä lastensuojelun sosiaalityön mahdollisuutena vanhemmuuden tukemisessa. Tämän hetkisen tutkimustiedon valossa näyttäisi siltä, että vanhemmat jäävät vaille tarvitsemaansa tukea lapsen sijoituksen jälkeen (ks. esim. Kähkönen 1994; Laakso & Saikku 1998; Koisti-Auer 2002; Pitkänen 2011b; Tuovinen-Kakko 2011).

Tutkimusaiheen valintaan vaikutti halu saada äitien marginaaliryhmän ääntä kuuluviin. Naiset ovat olleet suomalaisessa marginalisaatiotutkimuksessa vähäisessä osassa (Granfelt 2004b, 197) (ks. kuitenkin Granfelt 1998; Nousiainen 2004; Kulmala & Vanhala 2004; Rautakorpi 2007; Väyrynen 2007; Krok 2009). Lisäksi suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on keskusteltu äitiyden merkityksistä ja niiden muuttumisesta ollut vähäistä,

vaikka käytännön sosiaalityössä äitiyden arviointi ja ohjaaminen on keskeistä (Berg 2008, 15).

Äitiys ja äitiyteen liittyvät yhteiskunnalliset odotukset tekivät äitiryhmästä ja sen vaikutuksista mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen vaikutusta naisen äitiyteen ei ole aikaisemmin tutkittu vertaistukiryhmän kontekstissa. Olen työssäni lastensuojelutarpeen arviointeja tehdessäni kohdannut äitejä, jotka ovat kokeneet lastensuojelun väliintulon perheen elämään kyseenalaistavan hyvän vanhemmuuden. Moni nainen kokee tulleen leimatuksi huonoksi äidiksi.

Kirsi Juhilan (2002, 14–15) mukaan marginaalisuus on vahvasti esillä sosiaalityön määrittelyssä. Juhilan mukaan voidaan väittää, että sosiaalityö on sekä osa marginaalisuuden ilmiötä että myös marginaaleja tuottava ja vahvistava käytäntö. Vaarana on, että kategorisoimalla asiakkaita voidaan ajautua entistä syvempiin toiseutta tuottaviin käytäntöihin. Olen kerännyt tutkimusaineiston naisilta, joiden katson olevan marginaalissa äitiyden suhteen. Tällöin on perusteltua pohtia sitä, että vahvistaako tutkimus osaltaan marginaalisuutta ja toiseutta. Toivon kuitenkin, että tutkimus osaltaan vähentäisi sijaishuollossa olevien lasten äiteihin kohdistuvia ennakkoluuloja.

Tutkimusraportin luvuissa 2–3 käsittelen tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Luvussa kaksi tarkastelen marginalisaation käsitettä ja lapsen sijaishuollon aikaista äitiyttä. Pohdin myös lastensuojelutyön suhdetta äitiyteen. Luvussa kolme tarkastelen vertaistukiryhmiin ja vertaistukeen liittyviä käsitteitä. Olen koonnut luvun lopuksi yhteen sosiaalityön tutkimuksia, jotka käsittelevät vertaistukea. Luvussa neljä kerron tutkimuksen toteuttamisesta ja metodologisista sitoumuksistani. Pohdin myös tutkimuksen eettisyyteen liittyviä asioita. Luvuissa viisi ja kuusi olen kirjoittanut äitiyteen sekä vertaistukiryhmään ja vertaistukeen liittyvien merkityskokonaisuuksien analyysin. Päätän tutkimusraporttini pohdintaan, jossa kokoan yhteen tärkeimpiä tutkimustuloksia ja arvioin tutkimusprosessia kokonaisuudessaan. Esitän luvussa myös jatkotutkimusehdotuksia.

2 MARGINAALINEN ÄITIYS

Olen valinnut yhdeksi tutkimuksen teoreettiseksi viitekehyyksi marginalisaation käsitteen. Tarkastelen ilmiötä marginaalisen äitiyden kautta. Käsitteen valinta on perusteltua, sillä lapsen sijoittaminen lastensuojeluinterventiona rikkoo kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitsevaa perusolettamusta perheestä (Pitkänen 2011b, 18) ja asettaa marginaaliin ne perheet, joissa lapsi on sijaishuollossa. Lapsen asuminen lastenkodissa purkaa myös lähtökohtaista moraalista ja kulttuurista lapsuuteen liittyvää oletusta kodista lapsen ensisijaisena kasvuympäristönä (Laakso 2012, 25). Tämä koskee myös sijaishuoltoa yleensä. Aloitan luvun marginalisaation käsitteen määrittelyllä ja pohdin, mikä tekee äitiydestä marginaalista, kun lapsi on sijaishuollossa. Pohdin myös äitiyden suhdetta lastensuojelutyöhön ja kirjoitan lapsen sijaishuollon aikaisesta vanhemmuudesta.

2.1 Marginalisaation käsitettä paikantamassa

Marginalisaation käsite on peräisin latinankielisestä reunaan ja joskus rajaa merkitsevstä sanasta *margo* (Helne 2002a, 22). Käsitteen sosiologinen alkuperä paikantuu Chicagon koulukuntaan 1920-luvulle. Käsitteen lähtökohtana oli Robert E. Parkin (1928) kehittämä ”marginaali-ihmisen” (*marginal man*) idea. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 138.) Marginalisaation käsite on 1990-luvulla vakiintunut Suomessa syrjäytymiskäsitteen rinnalle. Marginalisaatioon liittyy sosiaalista syrjäytymistä laajempi tematiikka erityisesti eksistentiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta katsottuna. Marginalisaation käsitteen alle asettuvat sivullisuuden, toiseuden ja erilaisuuden kysymykset. (Granfelt 1998, 80.)

Kirsi Juhilan (2006, 104) mukaan marginaalisuus liittyy syrjäytymisen tavoin rajoihin. Raja syntyy suhteessa johonkin vallitsevaan sekä normaalina pidettyyn, mihin nähden toinen on sivussa. Toisin kuin ulkoapäin normittava syrjäytyminen, marginaalisuus antaa tilaa sellaiselle lähestymistavalle, jossa asioita lähestytään marginaalisuudessa olevan ehdoilla, hänen omien merkitystensä kautta. Ihminen voi olla yhden asian suhteen marginaalissa ja toisen asian suhteen osa valtavirtaa. Marginaalisuuden ei tarvitse olla koko ihmistä ja hänen elämäänsä määrittävää, kuten yleensä syrjäytymisen ajatellaan olevan. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 12–13.) Tuula Helnen (2002b, 173–178)

mukaan marginaali on aina suhteessa keskukseen. Näin se edustaa syrjässä olevaa, toiseutta.

Olin pohtinut ennen tutkimushaastattelun toteuttamista, millaisia äitiryhmässä käyneet naiset ovat ja ovatko he yhteiskunnallisesti katsottuna syrjäytyneitä. Lastensuojelussa sosiaalityötä tekevänä toki ymmärsin, että lapsen sijaishuollossa olemisen voi johtua monenlaisista syistä. Äidit kertoivat haastattelussa, että heidän lapsensa on sijaishuollossa syistä, mitkä ovat olleet lapsesta lähtöisin. Naiset eivät kertoneet, että heillä olisi ollut pulmia päihteiden tai mielenterveyden kanssa. Äideistä ei tutkimushaastattelun perusteella piirtynyt kuvaa, että he olisivat yhteiskunnallisesti syrjäytyneessä tai marginaalisessa asemassa. Olen kuitenkin valinnut tutkimukseen marginalisaation käsitteen sen vuoksi, että katson naisten olevan marginaalissa äitiytensä suhteen. Marginalisaation käsite sopiikin omaan tutkimukseeni syrjäytymiskäsitettä paremmin. Juhilan (2006, 104–105) mukaan marginaalisuus ei ole huonommuutta tai vajavaisuutta vaan ennen muuta erilaisuutta vallitsevaan ja normaaliin nähden.

Riitta Granfeltin (2004b, 217) mukaan huostaanotettujen lasten vanhemmat ovat yhteiskunnan yksi marginaaliryhmä, jonka elämään on yleensä kasautunut päihde- ja mielenterveysongelmia. Johanna Hiitola ja Hanna Heinonen (2009) ovat tutkineet hallinto-oikeuden ratkaisuja huostaanottoasioissa vuonna 2008. Hiitola ja Heinonen huomasivat, että asiakirjoissa oli liian vähän tarkkoja tietoja huostaanottoon johtaneista syistä. Merkille pantavaa oli ollut kuitenkin se, että yhteensä 57 %:ssa asiakirjoista mainittiin mielenterveysongelmat. 37 %:ssa oli ollut kyse lapsen mielenterveyden ongelmista ja 27 %:ssa vanhemman mielenterveyden ongelmista. Päihteidenkäyttö oli mainittu myös yleisenä syyperusteena teksteissä. Päihteidenkäytöstä mainittiin 63 %:ssa asiakirjoista. Lasten päihteidenkäytöstä mainittiin 24 %:ssa asiakirjoista ja 44 %:ssa vanhempien päihteidenkäytöstä. (Hiitola & Heinonen 2009, 62–63.)

Kirsi Juhila (2004, 21–28) kirjoittaa leimatuista identiteeteistä, jotka perustuvat stereotyyppisiin, vastakohtapareihin perustuviin ihmiskuviin. Ihmisten kategorisointi voi ylläpitää eriarvoisuutta tuottaessaan ihmisille kielteisin ominaisuuksin ladattuja ”identiteettivankiloita”. Kategoriat ovat niiden jatkuvasta läsnäolosta huolimatta näkymättömiä. Juhilan mukaan ne ihmiset, joihin kategoriat kohdentuvat, eivät voi olla piittaamatta niistä. Äiti, jonka lapsi on huostaan otettu, joutuu toistuvasti selittämään muille ihmisille epäonnistunutta äitiyttään. Kristiina Bergin (2008, 67) mukaan äidit, jotka

on varustettu leimatulla identiteetillä, ovat myös marginaalissa suhteessa kulttuuristen odotusten mukaiseen äitiyteen. Kirsi Nousiainen (2013, 107) näkee identiteetin olevan viimekädessä hyvin henkilökohtainen käsitys siitä, miten ihminen näkee itsensä suhteessa omaan sisäiseen sijaintiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Omasta elämästä kertominen tuo näkyväksi ihmisen ajallisuuden ja toimii identiteetin rakentamisen välineenä. Marjo Kurosen (2009, 114) mukaan äitiys on pitkään ollut merkittävä teema feministisessä tutkimuksessa. Erityisesti ”marginaalinen” äitiys on ollut kiinnostuksen kohteena suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa. Viime vuosina äitiyteen on tuotu tärkeitä uusia sävyjä ja näkökulmia. Myös äitiyteen kuuluvista ”ei hyväksytyistä” puolista on tärkeä puhua (Featherstone 1999, 52).

2.2 Lastensuojelu ja äitiys

Nousiaisen (2004, 10) mukaan äitiys on sosiaalityössä ja etenkin lastensuojelussa keskeinen läsnä oleva ilmiö. Lastensuojelun työntekijöiden tehtävänä on arvioida lapsen ja nuoren kasvuolosuhteita. Arvioinnin kohteena ovat muun muassa lapsen perushoidon toteutuminen, lapsen kasvuympäristö ja vanhemmalta saatu ymmärtäminen ja tuki. Lastensuojelutyössä liikutaan perheiden tukemisen ja kontrollin välimaastossa. Tarja Pösö (2007, 65–66) on kuvannut lastensuojelun paradoksaalisuutta: toisaalta lastensuojelu on lapsille ja lapsiperheille tarkoitettu palvelu, toisaalta puuttumista yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyihin vanhemmuus- ja perhesuhteisiin. Tämä kaksijakoisuus näkyy niin lastensuojelulaissa kuin käytännön työssä. Lastensuojelun työntekijöiden tulee palvella ja tukea lapsia ja vanhempia vanhemmuussuhteisiin liittyvissä kasvatuksen ja huolenpidon riskitilanteissa. Samanaikaisesti työntekijöiden tulee kuitenkin arvioida, valvoa, muokata ja mahdollisesti järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita joskus jopa vastoin asianosaisten tahtoa ja toiveita. Institutionaalisen lastensuojelun tehtävä on suojella lasta häneltä itseltään tai vanhemmiltaan, kun lapseen kohdistuva uhka tai haitta on ilmeinen. Lastensuojelulla on lupa ja sen tulee puuttua yksilöiden ja perheiden elämään.

Johanna Hurtigin (2003, 21) mukaan äitiyteen liitettävät kulttuuriset merkitykset ovat vahvoja ja tiheitä. Kulttuuristen merkitysten läsnäolo ammatillisissa kohtaamisissa ohjaa katseet äitiyteen, mitä nimetään usein sukupuolineutraalilla tavalla vanhemmuudeksi. Berg (2009, 173–174) on havainnut, että lastensuojelun perhetyötä tehdään enimmäkseen äitien

kanssa, vaikka perhetyön ote on näennäisesti sukupuolineutraali. Lastensuojelussa etsitään riittävän hyvää äitiyttä, mutta se voi olla käsitteenä yhtä epämääräinen käsite kuin lapsen etu. Lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten haasteena on suojella lasta ja tukea äitiyttä, vaikka lapsen ja äidin tarpeet olisivat keskenään ristiriidassa. Äitejä tarkastellaan äitiyden ja perheodotusten kautta. Sukupuolineutraali ja yksilökeskeinen tarkastelutapa voivat johtaa lastensuojelutyön käytäntöihin, jotka ovat äitien kannalta epäoikeudenmukaisia ja äitejä tarpeettomasti syyllistäviä. Granfeltin (1998, 129) tutkimuksessa lastensuojelun sosiaalityö ei merkinnyt kodittomille naisille pelkästään lapsen huostaanottoa ja menetyksiä, vaan myös apua ylivoimaiseksi koetussa tilanteessa. Granfelt pohtii, että voisiko ”riittävän hyvä äitiys” tarkoittaa myös kykyä luopua lapsesta, jos katsoo, etteivät omat voimat riitä.

Lastensuojelutyössä äiteihin kohdistuu erilaisia odotuksia. Bergin (2008) tutkimuksessa äiteihin kohdistui lastensuojelun ammattilaisten tulkinnoissa odotuksia emotionaalisesta läsnäolosta ja sensitiivisyydestä lapsen tarpeille. Äideiltä edellytettiin ymmärrystä lapsen kehityksestä ja kykyä vastata lapsen tarpeisiin kehityksen mukaisesti. Edellytyksenä oli myös omien tarpeiden syrjään laittaminen. Äitiyden riittävyuden arvioinnissa kiinnitettiin huomiota lisäksi kodinhoitoon, naisen olemukseen ja vointiin sekä kykyyn tehdä yhteistyötä ammattilaisten kanssa. (Berg 2008, 118.) Äitiyden ongelmatilanteita tulkittiin ja ratkottiin ammattilaisten keskusteluissa siten, että keskityttiin äidin yksilöllisiin piirteisiin. Äitiyttä vaikeuttavat sosiaaliset ja rakenteelliset tekijät jäivät näin vähemmälle huomiolle. Nykyisessä kulttuurissa äitiyden toteuttaminen hyväksyttävästi edellyttää tasapainoilua eri suuntiin kutsuvien odotusten välissä. Tasapainoilua edellyttävä ristiriita asettuu erityisesti lapsen tarpeiden näkökulmasta hyvänä pidetyn äitiyden ja nykyihanteiden mukaisen naiseuden väliin. Käsitteitä hyvästä äitiydestä tulee pystyä purkamaan ja sanoittamaan siksi, etteivät ne muodostu esteiksi äidille, äidin kokemuksen tavoittavalle vuorovaikutussuhteelle. Lastensuojelutyön yhtenä tärkeänä tavoitteena tulisi pitää sitä, että äitejä tuetaan refleksiiviseen ja emansipoituvaan äitiyteen suhteessa kulttuurisiin odotuksiin. Emansipaatio viittaa käsitteenä alistavista ja sortavista rakenteista vapautumiseen. (Berg 2008, 54; Berg 2009, 173–174.) Marjo Kurosen (2004, 277) mukaan naisten marginaalisen aseman purkaminen sekä itsenäisen aseman vaatiminen ovat osa feminismin emansipaatiohanketta.

Ymmärrän lastensuojelutyön siten, että se tähtää perheiden ja erityisesti lapsen hyvinvointiin. Työn tarkoituksena on, että jokainen lapsi voisi elää hyvinvoivana omassa kasvuympäristössään. Perhettä pyritään auttamaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimin ja lievimmän riittävän puuttumisen periaatteella. Aina se ei ole kuitenkaan mahdollista. Huostaanotto on yhteiskunnan viimesijaisin keino puuttua yksilön, perheen ja perhe-elämän itsemääräämisoikeuteen. Huostaanotto on keinona äärimmäinen ja välttämättömäksi nähty keino lapsen suojelemiseksi. Lapsella on oikeus tulla huostaanotetuksi. Kunnalla on myös velvollisuus ryhtyä huostaanottoon, kun perusteet toimenpiteelle ovat olemassa ja edellytykset täyttyvät. Huostaanotosta huolimatta laki velvoittaa viranomaisia yhteistyöhön lapsen huoltajan tai vanhemman kanssa. Lapsen huostaanotto vahvistaa yleensä äidin epäonnistumisen, häpeän sekä syyllisyyden tunteita. Jaetun vanhemmuuden toteutuminen sijaishuoltopaikan ja vanhemman kesken on käytännössä vaikeaa. Perhehoitoon sijoitetun lapsen äiti saattaa kokea menettäneensä lapsensa lopullisesti. Viranomaistuen saaminen äitiyden ylläpitämiseen on tällöin usein vähäistä. (Sinko & Virokangas 2009, 105.)

2.3 Sijaishuollon aikainen vanhemmuus

Lapsen sijoittaminen lastensuojelun toimenpiteenä muuttaa vanhemman roolia. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei kuitenkaan tarkoita vanhempien syrjäyttämistä lapsen elämästä. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) korostaa lastensuojelun työntekijöiden velvollisuutta turvata lapsen läheissuhteiden jatkuminen ja tukea lapsen vanhempia sijoituksen aikana. (Laakso 2012, 26.) Lapsen huolto sijaishuollon aikana säilyy hänen huoltajillaan, kuitenkin tietyin rajoituksin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a). Lastensuojelulain mukaan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi lapsen huostaanoton aikana päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta (Lsl 45 §). Lapsen huoltajilla on oikeus päättää lapsen kansallisuudesta, nimestä ja uskonnosta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a).

Miia Pitkänen (2011b, 95) kuvaa vanhemmuuden roolin muuttumista lapsen sijoituksen aikana. Pitkäsen mukaan vanhemmuuden täytyy rakentua lastensuojelun asettamissa

rajoissa, jotka voivat vaikuttaa vanhemman toimintaan ja rooliin lapsen elämässä. Lapsen sijaishuollossa asuminen muokkaa ennen kaikkea perhesuhteiden velvoitteita ja vastuita. Vastuu lapsen arjesta siirtyy muille ja vanhemmuuden tulee rakentua kokonaan uudennlaisista lähtökohdista, joiden keskiössä ei ole enää lapsen ja vanhemman välinen hoiva- ja huolenpitosuhde. Ammatilliset ratkaisut kohdentuvat sijoituksen aikaisessa työskentelyssä lapsen edun varmistamiseen, ja aikuisten osallisuus työskentelyssä näkyy vähäisempänä verrattuna avohuollon lastensuojelutyöhön. Sijoituksen myötä työskentelyn suunta siirtyy kodista sijaishuoltoon. Lapsen etuna nähdään vanhemman elämäntilanteen tukeminen sekä vanhemman antama hyväksyntä lapsen sijoitusratkaisua kohtaan. (Pitkänen 2011b, 20–21.)

Riitta Laakso (2012) on tutkinut väitöskirjassaan lastenkodissa tehtävää työtä. Laakso havaitsi, että kummassakin tutkimuksen lastenkodissa korostettiin sijoituksen aikana lapsen ja biologisten vanhempien välisen suhteen säilymisen tärkeyttä. Toisessa tutkimuksen lastenkodissa lasten sijoituksen ajateltiin olevan lyhytaikaista ja toisessa pitkäaikaisempaa. Lastenkodissa, jossa lasten sijoitusten ajateltiin olevan lyhytaikaista, vanhempien kanssa työskentely painottui perheen tilanteen arviointiin ja perheen tukemiseen siten, että lapsi voisi palata kotiin. Lastenkodissa, jossa lasten sijoitusten ajateltiin olevan pidempiaikaista, vanhempien kanssa työskentelyn pääasiallisena tavoitteena oli lapsen ja vanhempien välisen suhteen säilyminen ja tukeminen sijoituksen aikana. (Laakso 2009, 188–189.) Vanhempien kanssa tehtävässä työssä löytyi kolme ulottuvuutta: käytännöllinen kasvatuskumppanuus, vanhemmuuden kontrollointi ja vanhemmuuden houkuttelu. Laakson mukaan lastenkoti määrittyi vanhemmille enemmän palveluksi kuin puuttumiseksi. (Laakso 2012, 31.)

Pitkäsen (2011b, 95) mukaan on tärkeää, että lastensuojelutyössä käydään keskustelua vanhemman kanssa vanhemman oikeuksista ja sijoituksen aikaisesta vanhemmuudesta. Näin vanhemman on helpompi löytää oma paikkansa lapsen sijoituksen aikaisessa työskentelyssä. Vanhemman on myös helpompi rakentaa vanhemmuusidentiteettiään, jos vanhemmuuteen liittyvistä odotuksista ja mahdollisuuksista on puhuttu yhdessä. Vanhemmille tehtyjen haastattelujen kautta vanhemmuus näyttäytyi tärkeänä roolina ja motivoitumisen lähtökohtana hyvälle muutokselle omassa elämässä. Vanhemmuuden toteuttaminen näkyi rinnakkaisena lapsen sijaishuollon kanssa. Vanhemman ja lapsen

välinen keskinäinen, emotionaalinen suhde oli edelleen ainutlaatuinen ja yksityinen, vaikka lapsen kasvatusvastuu oli sijaishuollolla. (Mt., 114.)

Huostaanotto on lastensuojelun väliaikainen toimi ja tähtää (biologisen) perheen jälleenyhdistämiseen (Heino 2009, 75). Vanhemmuuden tukeminen lapsen sijaishuollon aikana on edellytys perheen jälleenyhdistämiseen tähtäävässä toiminnassa. Lastensuojelun työntekijöille toteutetuissa haastatteluissa työntekijät ovat kuvanneet, että työajan kohdentaminen vanhempien kanssa työskentelyyn on ristiriitaista, koska lapsen asiat ovat etusijalla. Työntekijät pitivät vanhempien kanssa työskentelyä lapsen sijoituksen aikana yleisesti tärkeänä. Vanhempien kanssa tehtävää työtä pidettiin vanhempien näkökulmasta oikeusturvakysymyksenä, koska huostassapito on aina tarkoitettu väliaikaiseksi. He kokivat kuitenkin, että lapsen vastuusosiaalityöntekijällä ei ollut mahdollisuutta tavata vanhempaa säännöllisesti. (Pitkäinen 2011a, 2–3.)

Lastensuojelulain mukaisesti sijoitetun lapsen vanhemmalle tulisi laatia asiakassuunnitelma vanhemmuuden tueksi (Lsl 30 §). Pitkänen (2011b, 62–64) havaitsi tutkimusaineistossaan, että suurimmalle osalle haastateltavista vanhemmista ei ollut laadittu asiakassuunnitelmaa. Suunnitelman tarkoituksena olisi selkeyttää vanhemmalle, mitä häneltä odotetaan ja miten vanhemman omaa kuntoutumista tuetaan. Parhaimmillaan vanhemman suunnitelma voisi toimia vanhemman omaan tilanteeseen tarvitseman tuen ja siihen liittyvän työskentelyn pohjana. Suunnitelma ei tue aidosti vanhemman elämäntilanteen edistymistä, jos siinä on työntekijän lähtökohdista määritellyt sisällöt. Perheen jälleenyhdistymisen mahdollisuudet rakentuvat kiinteässä suhteessa sijaishuollossa asuvan lapsen tai nuoren perheeseen ja vanhempiin. Vanhempien kokemuksissa tuesta nousi esille vanhempien kuntoutumiseen liittyvien palveluiden vähäisyys ja työskentelyn koordinoimattomuus lapsen sijoituksen aikana.

Tuija Eronen (2012, 95–97) tarkasteli väitöskirjassaan perhesuhteista ja sitä erityisyyttä, joka liittyy kerrontaan, kun näitä suhteita jäsentävät lastensuojelun ja sijaishuollon interventiot. Äideistä kerrotut tarinat olivat keskeisimpiä aikuisten naisten elämäntarinoissa, jotka olivat asuneet lapsuudessaan lastenkodissa. Eronen havaitsi, että lastensuojelun ja sijaishuollon vanhemmuuspuheen ristiriidat tulivat näkyviksi äidistä kerrottaessa. Vanhemmuutta pidetään lastensuojelupoliitikoissa ensisijaisena ja elinikäisenä vastuuna. Vanhemmuuden ajatellaan olevan kuitenkin korvattavissa olevaa. Henkilökohtaisissa elämäntarinoissa sen sijaan kerrottiin tarinaa, joka liittyi yhteen

ainutkertaiseen äitiin, joka ei ollut korvattavissa. Erosen mukaan lastensuojelun institutionaaliset käytännöt säätelevät perhesuhteita arkisen vuorovaikutuksen tasolla. Samalla käytännöt säätelevät perhesuhteiden muistamista ja unohtamista, niistä kertomista ja vaikenemista.

3 VERTAISTUKIRYHMÄT

Tässä luvussa tarkastelen vertaistukiryhmiin liittyviä käsitteitä ja vertaistukea. Käsitteiden valinta on perusteltua, sillä olen toteuttanut tutkimushaastattelun äideille, jotka ovat käyneet vertaistukiryhmässä. Samankaltaiset kokemukset ja niiden jakaminen ryhmässä voivat tuoda kokemuksen vertaistuesta. Aloitan luvun kertomalla vertaistukiryhmien taustatekijöitä ja määrittelemällä vertaistukiryhmän sekä vertaistuen käsitteitä. Tarkastelen myös vertaistukeen kohdistunutta kritiikkiä. Luvussa 3.4 olen koonnut tukimuotoja, joita on tarjolla vanhemmille, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Luvun lopuksi olen koonnut aikaisempia sosiaalityön tutkimuksia, jotka käsittelevät vertaistukea.

3.1 Vertaistukiryhmien taustatekijöitä

Marianne Nylundin (2005, 195) mukaan erilaisten sosiaali- ja terveysalan vertaistukiryhmien ja -verkostojen lukumäärä on lisääntynyt viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Nylundin mukaan toiminnan kasvu kertoo ihmisten tarpeesta jakaa kokemuksiaan ja saada tietoa samankaltaisessa elämäntilanteessa olevilta. Susanna Hyvärin (2005, 215–216) mukaan 1990-luvun erilaisten vertaisryhmien esiinmarssi voitaisiin tulkita yksinomaan taloudellisen laman innoittamaksi järjestö- ja kansalaistoiminnan uudelleen aktivoitumiseksi. Hyvärin mukaan 1990-luvun vertaistukiryhmät eivät kuitenkaan syntyneet yksinomaan laman myötä, vaan niiden nousua siivitti myös ammatillisten ja pitkälle professionalisoituneiden hyvinvointipalveluiden kylläntymisvaihe.

Aila-Leena Matthiesin (1996, 11–13) mukaan julkisen sektorin ja markkinoiden toimintamallien rinnalle nousi kansainvälisessä keskustelussa jo 1970-luvulla ”toisin toimimisen alue”, joka sai nimen kolmas (epävirallinen) sektori. Matthiesin mukaan kolmannen sektorin potentiaalit ovat olennainen osa hyvinvoinnin sekatalouden (welfare mix) toteuttamista. Käytännössä kyseinen ohjelma pyrkii lisäämään kansalaisjärjestöjen, vapaaehtoistyön, omaisten, säätiöiden, kirkkojen ja yksityisten yrittäjien panosta sellaisten palvelujen tuottamisessa, joista on tähän asti vastannut julkinen sektori. Useat tutkijat ovat ottaneet hyvinvoinnin sekatalouden organisatoriseksi vastineeksi kolmannen sektorin sijasta väljemmän *välitason (tai välittävien organisaatioiden)* käsitteen. Välitaso on

rakenteellisesti sektorien välissä ja sillä on toiminnallisesti ”välittäviä” ominaisuuksia. Matthiesin mukaan välitason katsotaan vastaavan riskiyhteiskunnan haasteisiin vakiintuneita sektoreita paremmin muuntautumiskykynsä ja joustavuutensa vuoksi.

Vertaistukiryhmät eivät ole varsinaisia yhteisöllisyyden muotoja, vaan pikemmin yhteisöjen kaipuun ilmaisuja. Vertaistukiryhmässä yhteisöllisyys syntyy valintojen ja tavoitteellisen toiminnan avulla. Suhteiden luominen edellyttää sekä kokemusten jakamista että vuorovaikutteista kohtaamista. Vertaistuessa tarvitaan yhteisesti jaettu sosiaalinen tila, missä vastaanottajat ovat aktiivisia osallistujia. Kokemusten jakaminen tarkoittaa henkilökohtaisesti koetun luovuttamista myös toisen henkilön käyttöön. Vertaissuhteessa vastaanottaja eläytyy toisen ihmisen läpikäymiin tilanteisiin ja tunteisiin aivan kuin ne olisivat voineet tapahtua hänelle itselleen. (Hyväri 2005, 225–226.)

Sosiaalityöllä on oma merkityksensä vertaistukiryhmien toimintakentällä. Hyväri (2005, 218) mainitsee sosiaalityöntekijät yhtenä tärkeänä yhteistyökumppanina kansalaisten keskinäisen tuen muotojen kehittämisessä. Ammatillisen tuen kautta voidaan ohjata ihmisiä vertaistukiryhmiin. Päivi Aho (1999, 320) näkee sosiaalityön yhdeksi tavoitteeksi ihmisten verkostoitumisen tukemisen.

3.2 Vertaistukiryhmän käsitteen määrittelyä

Hyväri (2005, 215) ymmärtää vertaistukiryhmällä toisten auttamiseen ja tukemiseen tärkeitä vastavuoroisia suhteita, joissa kriittisiä ja kriisiytyneitä elämäntilanteita käsitellään yhdessä. Vertaistukiryhmän käsite tulee lähelle oma-apuryhmän käsitettä. Irja Mikkosen (2011, 206) mukaan vertaistukiryhmätoiminnassa on kyse osallistumisesta, yhdessä toimimisesta ja osallisuudesta, missä voidaan puhua meistä. Vertaistukiryhmät voivat olla toiminnallinen ja tiedollinen tai pelkästään keskusteleva ja tukea antava ryhmä.

Marianne Nylundin (1996, 194–195) mukaan oma-apuryhmien määrittely ei ole yksiselitteinen tehtävä. Suomessa on käytetty rinnakkain termejä oma-apu- ja itseapuryhmä samoin kuin vertaistukiryhmä. Oma-apu-sanan merkitys muuttuu silloin, kun siihen lisätään sana ”ryhmä”. Tällöin se voi ilmentää yksilön vuorovaikutusta ryhmän muihin jäseniin tai ryhmän vaikutusta yksilöön. Oma-apuryhmässä on ajatus avun antamisesta meiltä-meille (*we-for-us*), jolloin sen jäsen on sekä auttaja että autettava. Ryhmän avun

orientaatio on horisontaalista ja alhaalta ylös menevää. Oma-apuryhmät eroavatkin olennaisesti vapaaehtoistyöstä, jossa vapaaehtoinen auttaa tarpeessa olevia. (Nylund 2000, 34–36.) Oma-apuryhmän jäsenet antavat toisilleen henkistä tukea, oppivat selviytymiskeinoja, löytävät keinoja parantaa olosuhteitaan ja auttavat toisiaan samalla kuin auttavat itseään (Wituk, Shepherd, Slavich, Warren & Meissen 2000, 157). Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä vertaistukiryhmä.

Vertaistukiryhmän aloitteentekijänä tai perustajana voivat toimia kansalaiset tai ammattilaiset yksin tai yhdessä (Nylund 2005, 203). Ryhmä antaa mahdollisuuden tavata ihmisiä, joilla on samanlaisia vaikeuksia ja tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisen tuen saamiselle. Ryhmän kautta on myös mahdollista saada tietoa. (Mok, Cheung & Cheung 2006, 93.) Ryhmän ohjaajana voi toimia vertainen tai ammattilainen. Kokemuksen jakaminen ja vuorovaikutteinen kohtaaminen ovat vertaisuuteen perustuvien suhteiden luomisen edellytys. Kokemusten jakaminen tarkoittaa henkilökohtaisesti koetun luovuttamista myös toisen käyttöön. (Hyväri 2005, 225.) Kokemusten jakamisen kautta yksilö voi huomata, että hän ei ole yksin vaikeassa tilanteessa (Segal, Silverman & Temkin 1993, 710).

Vertaisryhmätoiminta on mainittu lastensuojelulaissa yhtenä lastensuojelun avohuollon tukitoimena (Lsl 36 §). Pitkänen (2011b, 42, 48, 108) haastatteli tutkimuksessaan 14 vanhempaa, joiden lapsi on otettu huostaan. Vanhemmat olivat maininneet vanhempien vertaistukiryhmät yhtenä myönteisenä asiana lastensuojelutyössä. Mahdollisuus vertaistukiryhmässä käymiseen mainittiin myös vanhempien kertomissa lastensuojelun kehittämisehdotuksissa. Vertaistukiryhmä antaa mahdollisuuden työstää sijoituksen aiheuttamia tunteita ja käsitellä asioita yhdessä.

3.3 Vertaistuki

Hyvärin (2005, 214–215, 218) mukaan vertaistukeen perustuvan auttamisen ytimessä on ihmisten välinen arkinen kohtaaminen. Vertaistuki ymmärretään helposti joko uudeksi auttamistyön menetelmäksi tai se nähdään ammatillisen työn kilpailijana, joskus jopa uhkana. Vertaistuessa on mukana uudenlaisia tapoja jäsentää kokemuksia ja yhteisöllisyyttä osana vastavuoroista tukea. Vapaaehtoisuuteen perustuvaa auttamista ei

tule sekoittaa ammatilliseen työhön, koska toimintaa ohjaavat julkisesta palvelutuotannosta poikkeavat ideologiset lähtökohdat. Ammattiauttaminen ei voi perustua yksilöiden keskinäiseen tukeen ja kokemuksiin. Vertaistuen ja ammattiavun välistä suhdetta on kuvattu jännitteiseksi. Eeva Kuuskosken (2003, 34) mukaan ne eivät ole toistensa kilpailijoita vaan toisiaan täydentäviä tuen muotoja. Hän näkee ammattilaisten roolina vertaistuen edellytysten luomisen ja ihmisten kannustamisen vertaistukiryhmiin hakeutumisessa. Vertaistuen vahvuuksia ovat tilanneherkkyys, tasa-arvoisuus, myötäeläminen ja ymmärtäminen.

Sosiaalisen vertailun teoria tarjoaa kaksi selitystä sille, miksi ihmiset liittyvät oma-apuryhmiin ja vertaistukiryhmiin. Samankaltaisessa tilanteessa olevien ihmisten kohtaaminen vähentää ahdistusta. Toisen selityksen mukaan vertaistukiryhmien suosio johtuu siitä, että ryhmään osallistuminen vähentää yksilön tunnetta ainutkertaisuudesta ja poikkeavuudesta. (Buunk, Gibbons & Reis-Bergan 1997, 7.)

Mikkosen (2011, 208–209) mukaan Internetissä olevat vertaistuen muodot ovat helposti saavutettavissa. Internetin toimintaympäristöt voivat toimia sosiaalisen tuen mahdollistajana, tiedonlähteenä ja sosiaalisen kanssakäymisen foorumina. Internetin kautta saadun tuen hyödyntämiseen voi olla matalampi kynnys kuin kasvokkain tapahtuvaan ryhmään osallistumiseen. Toiminta voi olla irrallisempaa kuin ryhmässä saatu tuki. Toisaalta ihminen uskaltaa ehkä Internetin kautta ottaa yhteyttä arassakin asiassa. Vertaistukeen liittyvässä keskustelussa tuodaan usein sen positiivisia puolia esille. Nylund (2005, 205) mukaan Internetissä toimivista vertaistukiryhmistä on raportoitu myös negatiivisia kokemuksia. Virtuaaliryhmien pulmana on se, että emme voi tietää ja tuntea, ketkä pääsevät lukemaan ryhmäläisten asioista, vaikka ryhmä olisikin suljettu.

Liisa Hokkasen (2003, 267) mukaan vertaisuuden vahva yhteenkuuluvuus voi tuottaa myös asioita kuten riippuvuutta ryhmästä, mikä voi johtaa ryhmästä luovuttaessa sopeutumisasikeuksiin. Ryhmässä saatetaan nimittää asioita liian helposti vertaisuudeksi, vaikka vertaisuus pitääkin sisällään jotain yhteistä ja jaettua. Kun korostetaan yhteisen kokemusmaailman jakamista, voidaan ajautua yhdenmukaisuutta korostavaan suhtautumiseen. Tämä voi johtaa siihen, että yksilöllisten kokemusten erityispiirteet voivat jäädä huomioimatta. Verkossa oleviin ryhmiin liittyviä riskejä voivat olla myös epätarkan informaation saaminen, yksityisyyden menettäminen, epätoivottujen suhteiden syntyminen ja verkossa tapahtuva häirintä ja vaino (Finn & Banach 2000, 786). Internetissä toimivien

vertaistukiryhmien on pelätty myös lisäävän ihmisten eristäytymistä (Kaplan, Salzer, Solomon, Brusilovskiy & Cousounis 2011, 55).

3.4 Tukimuotoja vanhemmille, joiden lapsi on sijaishuollossa

Kuuskosken (2003, 34) mukaan vertaistuen mahdollisuuksia ei hyödynnetä vielä riittävästi sosiaali- ja terveyspalveluissa. Vertaistukiryhmiä on kuitenkin käytetty jonkin verran sijaishuollossa asuvien lasten vanhempien tukemisessa. Sininauhaliiton Eevan perhe -projektin kautta aloitettiin sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmätoimintaa Jyväskylässä ja Tampereella vuonna 2002. Ryhmäprosessissa oli ollut mukana yhteensä 22 äitiä ja kaksi isää. Biologiset vanhemmat jäävät helposti lapsen huostaanoton jälkeen yksin ja vaille tukea. Vanhempien ryhmistä saadut kokemukset ovat olleet myönteisiä. Ryhmissä on huomattu, että vanhemmilla on suuri tarve kertoa omista kokemuksistaan ja kuulla myös toisten kokemuksista. Lapsen sijoitukseen liittyy paljon syyllisyyttä ja häpeää, eikä asiasta voi kovin helposti puhua muiden ihmisten kanssa leimautumisen pelon vuoksi. (Kujala 2006, 3, 17)

Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto toteutti vuosina 2006–2008 Voikukkia -projektin, jonka kohderyhmänä olivat huostaanotettujen lasten vanhemmat. Vanhemmille järjestettiin ohjattua vertaistukiryhmiä, joiden vetäjinä toimivat huostaanottoon perehtyneet ammattilaiset. Projektin tarkoituksena oli kehittää hyviä ja toimivia käytäntöjä vanhempien ryhmämuotoiseen auttamiseen. Tavoitteena oli myös, että vanhempi kokisi itsensä arvokkaaksi, vaikka lapsi on huostassa. (Kivinen 2009, 3.) Toiminta on jatkunut VOIKUKKIA -verkostohankkeina vuosina 2010–2012 ja jatkuu 2012–2015. Hankkeen tavoitteena on muun muassa vanhempien äänen, toiveiden ja tarpeiden esiin nostaminen sekä alueellisten ohjausryhmien perustaminen. (VOIKUKKIA -verkostohanke 2014b.) VOIKUKKIA -vertaistukiryhmät ovat yksi tapa tukea ja kuntouttaa sijoitettujen lasten vanhempia. Toimintaa on kehitetty Huostaanoton jälkeenkkin vanhemmuus VOI KUKKIA -verkostohankkeen kautta, Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ja Sininauhaliitto toteuttavat hanketta yhteistyössä vuosina 2012–2015. Toimintamallin vakiintumista varten verkostohanke on kehittänyt ja luonut työskentelymallin, jonka aikana laaditaan alueelliset kumppanuus- ja palvelusopimukset. Konseptissa ovat mukana sopimukset mukana olevien organisaatioiden kanssa, palvelun

rakentaminen alueellisen VOIKUKKIA -vertaistukiryhmätyön edistämiseksi sekä käyttöehdot toiminnan ylläpitämiseksi. (VOIKUKKIA -verkostohanke 2014a.)

Oulun Diakonissalaitos tarjoaa tukea lastensuojelun asiakasperheille Hope -palvelun kautta. Palvelu on tarkoitettu perheille, jotka ovat käyneet huostaanotto-prosessin läpi tai lapsen väliaikaisen sijoittamisen tai joissa on huostaanoton uhka. Asiakkuus kestää keskimäärin 6-12 kuukautta, joka sisältää asiakkaan palvelusuunnitelmaan pohjautuvan yksilöllisen sekä ryhmämuotoisen tuen. (Oulun Diakonissalaitos 2014.) Vantaan kaupunki järjestää myös Korsotuvalla sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmiä (VOIKUKKIA -verkostohanke 2014c). Lisäksi internetissä toimii erilaisia epävirallisia tukiryhmiä vanhemmille.

3.5 Aikaisempia tutkimuksia

Tarkastelen seuraavassa sosiaalityön tutkimuksia, jotka käsittelevät vertaistukiryhmiä ja vertaistukea. Olen halunnut rajata sosiaalityön pro gradu -tutkielmat sekä muiden alojen tutkimukset koonnin ulkopuolelle.

Marianne Nylundin (2000) väitöskirja *Varieties of mutual support and voluntary action: Study of Finnish self-help groups and volunteers* on keskeinen suomalaisen sosiaalityön tutkimus, joka käsittelee keskinäisen tuen ja vapaaehtoistoiminnan moninaisuutta. Nylundin tavoitteena oli käsitteellistää ja paikantaa näitä ilmiöitä suomalaisessa yhteiskunnassa 1990-luvulla. Tutkimusaineisto koostui oma-apuryhmille (N=173) ja vapaaehtoistyöntekijöille (N=479 ja N=664) tehdyistä kyselyistä, vapaaehtoisjärjestöjen toimintakertomuksista ja lehtiartikkeleista. Oma-apu- ja vapaaehtoistoiminnassa mukana olevat näkivät osallistumisensa yksilöllisenä ratkaisuna arjen rikastuttamisessa ja selviytymismallien löytymisessä. ”Me-meille” ryhmissä ja -yhdistyksissä korostuivat tasavertaisuus ja keskinäinen tuki.

Irja Mikkonen (2009) ja Katja Kuusisto (2010) ovat myös tarkastelleet tutkimuksissaan vertaistukea. Mikkosen (2009) väitöskirja *Sairastuneen vertaistuki* käsittelee vertaistukea ja sitä miten eri sairauksien aiheuttamat elämänmuutokset liittyvät vertaistuen tarpeeseen sekä mitä merkitystä vertaistuella on sairastuneelle. Mikkosen tutkimuksessa käsiteltiin kuuden eri sairausryhmän vertaistukitoimintaa. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla,

havainnoimalla ja kirjallisella kyselylomakkeella. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä sekä vertailemalla toimintaa vertaistukiryhmissä, tukihenkilötoiminnassa, sopeutumisvalmennuksessa ja ensitietotapahtumissa. Mikkonen havaitsi tutkimuksessaan, että vertaistuki ulottui sellaisille alueille, mihin julkisella tuella ei ole resursseja tai mihin julkiset palvelut eivät luonteensa vuoksi pysty ulottumaan. Julkinen tuki ei voi korvata vertaistukea eikä vertaistuki voi korvata julkista tukea, molempia tarvitaan. Ilman vertaistukea sairastuneet joutuisivat turvautumaan sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kuusiston (2010) väitöskirja *Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen. Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa* käsittelee alkoholiongelmista toipumista. Tutkimushenkilöt olivat lopettaneet alkoholinkäytön tai siirtyneet kohtuukäyttöön vähintään kolme vuotta aiemmin vertaistuen (N=51), professionaalisen hoidon (N=18) tai ns. spontaanin toipumisen (N=35) kautta. Kuusisto tarkasteli tutkimuksessaan retrospektiivisesti tutkittavien alkoholin käytön aloitusta, ongelmakäyttöä ja siitä toipumista. Kuusiston tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vertailevan asetelman avulla toipumisen tavoissa olevia eroja ja yhtäläisyyksiä. Tutkimuksessa käytettiin sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä. Kuusiston havaitsi, että toipuvat näyttäisivät tarvitsevan erilaisia asioita tuekseen toipuessa ja raittiuden ylläpitämisessä eli erilaisia hoitomuotoja tarvitaan. Oikeaan kohtaan ajoitettu tuki oli merkityksellistä.

Sari Vanhanen-Silvendoin (1996) on tutkinut äitien vertaistukiryhmien toimintaa. Vanhanen-Silvendoin tutki kolmen keskenään erilaisen vuorovaikutusryhmän äitejä. Ryhmissä kävi pääasiassa alle kouluikäisten lasten äitejä. Ensimmäinen ryhmä oli seurakunnan äiti-lapsipiiri. Toinen ryhmä oli syntynyt neuvolan aloitteesta, mutta oli muutoin omaehtoisesti kokoontuva äitiryhmä. Kolmas tutkimuksessa mukana oleva ryhmä oli äitien omasta aloitteesta syntynyt. Tutkimuksessa useimmilla äideillä oli kiinnostumisen syynä ollut halu tavata muita samassa elämäntilanteessa olevia äitejä. Tutkimuksen äitiryhmät perustuivat puhuttuun kulttuuriin. Ryhmissä oli kyse tiedosta ja tiedonvaihdoista, omien kokemusten ja äitiyteen liittyvän asiantuntijatiedon välisestä suhteesta. Äitiryhmä pystyi joko suoraan tai epäsuorasti tukemaan äitejä etsimään muutosta ongelmalliselta tuntuvaan tilanteeseen.

Äitien vertaistukiryhmiä on tutkittu myös vankilakontekstissa. Kris Kissman ja Ophelia A. Torres (2004) tutkivat naisvankien vertaistukiryhmiä, joiden tarkoituksena oli ehkäistä

sortumista huumausaineiden väärinkäyttöön. Ryhmiä järjestettiin kaksi ja kumpaankin ryhmään osallistui viisitoista äitiä. Äidit olivat mukana ryhmissä vapaaehtoisesti. Vertaistukiryhmä kokoontui viikoittain 1,5 tuntia kerrallaan kolmen kuukauden ajan. Tutkimuksessa havaittiin, että vertaistuki vähensi naisten tunteita syrjäytymisestä ja ristiriidoista liittyen menneisyyden kokemuksiin.

Pohjoismaissa vertaistukeen liittyvien tutkimusten kohteena ovat olleet usein alkoholiriippuvuusryhmät (erityisesti AA-ryhmät) sekä fyysisten ja psyykkisten sairauksien ryhmät (Nylund 2005, 199). Helena Palojärven (2009) ammatillinen lisensiaatintutkimus *Vertaistuki voimaantumisen välineenä sosiaalityössä - miten NOVAT-ryhmä auttaa ja tukee, kun naisella on paha olo?* käsittelee vertaistukea ja sen suhdetta ammatilliseen sosiaalityöhön ryhmien parissa. Palojärvi haastatteli puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla 12 Naistenkartano ry:n järjestämän NOVAT-ohjelman puolitoistavuotta kestävästä vertaistukiryhmän loppuvaiheessa olevaa naista. Vertaistuen syntyminen liittyi kokemukseen yksilöllisen tilan ja hyväksynnän saamisesta. Asteittain keskinäinen tuki ryhmässä ja viikoittain käsitellyt nais erityisyyteen liittyvät aiheet käynnistivät voimaantumisprosessin naisten keskinäisessä vertaistukiryhmässä. On tutkittu myös päihdeongelmaisten puolisoitten vertaistukiryhmässä käytyjä keskusteluja. Emma Vanhanen (2011) on tutkinut selontekoaanalyysillä päihdeongelmaisten puolisoitten vertaistukikeskusteluja verkossa. Tutkimusaineisto on kerätty A-klinikkasäätiön ylläpitämältä Päihdelinkin Kotikanava-verkkokeskustelupalstalta. Aineisto koostui sadasta verkkokeskustelupalstan viestistä, jotka olivat anonyymeja ja ei-reaaliaikaisia. Tutkimuksen analyysin perusteella syyllisyyttä ja huolta ilmaiseva päihdeongelmaisen puoliso syyttää ja neuvoo itseään. Puolisoille myös vastataan neuvoilla ja syytöksillä.

Suomessa on tutkittu myös sairastuneiden vertaistukiryhmiä. Irja Mikkonen (1996) on tutkinut keskinäistä tukea sairastuneiden vertaistukiryhmissä, esimerkkinä ALS-lihassurkastumatautia sairastavien ryhmät. Useat ryhmään osallistuneet kertoivat saaneensa ryhmältä parhaan henkisen tuen. Ryhmien merkitys riippui yksilön persoonallisuudesta, perhesuhteista, ystävistä, taloudellisesta tilanteesta tai sairauden vaiheista. Mikkonen löysi alustavien haastattelujen pohjalta kolme ryhmään liittymiselle keskeistä syytä: yhteiset kokemukset, asiantieto ja vaikuttaminen.

Dawn Anderson-Butcher, Angela Oliver Khairallah ja Janis Race-Bigelow (2004) tutkivat vertaistukiryhmään osallistumisen vaikutuksia henkilöille, jotka ovat olleet pitkäaikaisesti

sosiaaliturvan varassa tai ovat muuten heikossa asemassa olevia yksilöitä. Tutkimuksessa haastateltiin yhdeksää ryhmässä käynyttä henkilöä. Haastateltavat kuvasivat ryhmässä käymisen hyötyjä sekä heidän että heidän perheiden kannalta. Haastateltavat kokivat vertaistukiryhmässä käymisen parantaneen heidän vanhemmuuttaan ja sosiaalisia taitoja, lisännyt tietoa ja parantaneen itsetuntoa.

4 METODOLOGISIA LÄHTÖKOHTIA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kuvaan tässä luvussa tutkimuksen metodologisia valintoja ja kerron tutkimuksen toteuttamisesta. Aloitan luvun kertomalla tutkimuksen tehtävästä ja kysymyksistä, joihin tutkimuksen avulla etsitään vastauksia. Luvussa 4.3 kuvaan aineistonhankintaa ja luvussa 4.4 esittelen tutkimusaineiston analyysimenetelmät. Pohdin luvun lopuksi tutkimuksen eettisyyteen ja aineiston säilytykseen liittyviä asioita.

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa tarkastellaan äitiyttä lapsen sijaishuollon aikana. Tutkimuksen kohteena on äitiyden rakentuminen silloin, kun lapsi on sijaishuollossa sekä äitien vertaistukiryhmässä koettu vertaistuki.

Olen haastatellut äitejä, joiden vertaistukiryhmä on kokoontunut keskisuudessa kaupungissa kevään 2014 aikana. Ryhmä oli tarkoitettu äideille, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Ryhmään oli mahdollista osallistua, vaikka lapsen sijaishuolto oli päättynyt. Äitiryhmään osallistui neljä äitiä, jotka eivät entuudestaan tunteneet toisiaan. Ryhmässä käytiin läpi muun muassa lapsen sijoitukseen liittyvää kriisiä sekä lapsen että vanhemman näkökulmasta. Lisäksi ryhmässä keskusteltiin vanhemmuudesta, jaksamisesta ja tulevaisuudesta. Äitien tilanteessa oli yhteistä se, että perheen sijaishuollossa ollut lapsi oli murrosikäinen ja sijoitettuna lastenkodissa. Äitien mukaan sijoituksen syyt olivat olleet lapsen omassa käytöksessä. Ryhmä kokoontui kahdeksan kertaa ja tapaamiset kestivät kerrallaan kaksi tuntia. Äitiryhmän ohjaajina toimivat kaksi kaupungin lastensuojelun työntekijää, jotka toimivat sijaishuollossa. Ohjaajat ovat saaneet koulutuksen vertaistukiryhmien ohjaamiseen. Vastaavia ryhmiä on tarkoitus järjestää jatkossa.

Ryhmän ohjaajat olivat ryhmän kokoamisvaiheessa suoraan yhteydessä äiteihin, jotka olivat heille entuudestaan tuttuja lapsen sijaishuoltopaikan kautta. Muiden äitien kohdalla ryhmän ohjaajat olivat yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, joka kysyi lapsen äidiltä luvan hänen yhteystietojen antamiseen yhteydenottoa varten. En ole ollut mukana ryhmän kokoamisessa tai ryhmässä käytävien sisältöjen suunnittelussa.

Minulle tarjoutui mahdollisuus toteuttaa pro gradu -tutkielmani empiriaosuus lastensuojelussa olevan työni kautta. Lastensuojelulla on ollut siten tutkimukseni mahdollistajan rooli. Olen kuitenkin itse saanut valita teemat, joita tutkimukseni käsittelee sekä suunnitella tutkimuksen toteutukseen liittyvät asiat.

Äitiyden kokemus on henkilökohtainen, mutta tarkoituksena oli tavoittaa ryhmän kautta äitien jaettua asiantuntijuutta asiasta. Äidit tulivat ryhmään erilaisista taustoista, jotka voivat vaikuttaa äitiyden kokemiseen lapsen sijaishuollon aikana. Erilaisilla taustoilla tarkoitan sitä, että ryhmään kuului äitejä, joiden lapsi oli sijoitettu avohuollon tukitoimena. Tämä perustuu lapsen ja huoltajan suostumukseen. Jotkut äidit olivat joutuneet kokemaan lapsen huostaanoton. Äiti voi joutua ristiriitaiseen tilanteeseen, jos lapsi itse tai toinen huoltaja on vastustanut huostaanottoa, vaikka äiti on hyväksynyt sen ainoana vaihtoehtona.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaista on äitiys lapsen sijaishuollon aikana?
2. Miten naiset kuvaavat vertaistuen toteutumista äitiryhmän aikana?

4.2 Tutkimusstrategia ja tutkimusmenetelmät

Kvalitatiivisen menetelmän valinnan taustalla oli halu tutkia vertaistukiryhmään osallistuneita äitejä ainutlaatuisena tutkimuskohteena. Deborah Padgettin (2008) mukaan sosiaalityön tutkimuksessa yleisiä syitä kvalitatiivisen suuntauksen valinnalle ovat halu tutkia aihetta tai ilmiötä, josta tiedetään vähän tai tutkimusaihe on arkaluontoinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään usein myös varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei olekaan sen määrä vaan laatu ja käsitteellistämisen kattavuus. (Eskola & Suoranta 2005, 18.)

Tutkimus on kuvaileva ja on saanut vaikutteita fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimuksesta, jossa merkitykset ja kokemukset ovat keskiössä. Vaikka tutkimuksen kautta on mahdollista saada vain muutaman naisen kokemuksia esille, heidän kokemuksensa ovat kuitenkin merkittäviä. Hannele Forsbergin (2002, 107) mukaan ihmisten henkilökohtaiset kokemukset ovat nousseet merkityksellisiksi suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa

1980-luvulla. Pösön (2007, 69) mukaan moni lastensuojelun toiminnan avauksista on tehty työkäytännöistä syntyneistä, yksilöitä koskevista havainnoista. Yksilöllisille merkityksille herkistyminen kuuluu niin lastensuojelun ammattilaisille kuin tutkijoille.

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimustraditio tarkoittaa tutkimuksessani sitä, että äitien henkilökohtaiset kokemukset ovat keskiössä. Tutkimustradition valintaan on vaikuttanut halu tavoittaa niitä kokemuksia, joita naisilla on liittyen omaan äitiyteen ja siihen, miten lastensuojelu, nuoren sijoittaminen kodin ulkopuolelle ja vertaistukiryhmässä käyminen ovat vaikuttaneet siihen.

Timo Laineen (2010, 29–31) mukaan fenomenologiassa kokemus käsitetään hyvin laajasti ihmisen kokemuksena suhteena omaan todellisuuteensa. Se syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja muotoutuu merkitysten mukaan. Merkitykset ovatkin fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Niiden tutkimisen mielekkyys perustuu oletukseen ihmisen toiminnan intentionaalisuudesta. Fenomenologinen merkitysteoria sisältää myös ajatuksen, että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen. Tutkimuksen perusteella ei pyritä löytämään universaaleja yleistyksiä vaan ymmärtämään tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. Hermeneutiikalla taas tarkoitetaan teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Hermeneuttisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita myös ainutkertaisesta ja ainutlaatuisuudesta. Pyrkimyksenä ei ole yksittäistapauksia yleistämällä löytää yleisiä säännönmukaisuuksia.

4.3 Aineistonhankinta

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu haastatteluaineistosta. Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiitulan (2005, 26–27) mukaan haastattelijalla on tiedon intressi, jonka vuoksi hän muun muassa ohjaa keskustelua, tekee kysymyksiä ja aloitteita ja fokusoi haastattelulla tiettyihin teemoihin. Keskustelu rakentuu haastatteluksi erityisten kysymysten ja vastausten kautta. Haastattelussa on kyse keskustelusta, joka tosin tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein tutkijan ehdoilla, mutta samalla haastattelija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta tutkimuksen aihepiirin kannalta kiinnostavat aiheet (Eskola & Vastamäki 2010, 26).

Haastattelun toteuttamista varten hain äitiryhmää järjestäneeltä kaupungilta tutkimusluvan, joka myönnettiin minulle toukokuussa 2014. Haastattelu oli aineistonkeruumenetelmänä perusteltu, koska koin saavani sen avulla parhaiten esille äitien kokemuksia. Haastattelun etu aineistonkeruumenetelmänä on se, että haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, käydä keskustelua tiedonantajan kanssa ja selventää ilmausten sanamuotoja (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75). Haastattelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota eettisyyteen. Haastattelussa ollaan suorassa kontaktissa tutkittaviin, jolloin eettiset ongelmat ovat erityisen monitahoisia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19.)

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytin ryhmähaastattelua, jonka nauhoitin myöhempää tarkastelua varten. Äitiryhmän ohjaajat olivat kysyneet ryhmäläisiltä halukkuutta osallistua myös yksilöhaastatteluun, mutta äidit halusivat ennemmin osallistua yhdessä haastatteluun. Kynnystä osallistua ryhmähaastatteluun pienensi varmasti se, että äidit olivat tutustuneet toisiinsa ja keskustelleet ryhmän kokoontumisten aikana vaikeista ja henkilökohtaisista asioista. Uskon, että minun olisi ollut vaikeampi saada haastateltavia ryhmähaastatteluun, mikäli äidit eivät olisi olleet toisilleen entuudestaan tuttuja. Ryhmähaastatteluun osallistuivat kaikki neljä äitiä, jotka olivat osallistuneet vertaistukiryhmään. Ennen haastattelua äidit saivat infokirjeen (liite 1), jossa äidit saivat tietoa tutkimuksesta ja tutkimukseen osallistumisesta. Infokirjeessä oli myös yhteystietoni mahdollista yhteydenottoa varten. Ryhmähaastattelutilanteessa oli mukana erään äidin kaksi pientä lasta. Nainen oli haastattelutilanteessa ensisijaisesti äiti ja välillä lastenhoito saattoi keskeyttää äidin mahdollisuutta osallistua keskusteluun.

Ilkka Pietilän (2010, 213) mukaan tutkijan asema ryhmähaastattelussa poikkeaa yksilöhaastattelusta. Sen sijaan, että tutkija haastattelisi ihmisiä heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan, ryhmähaastattelussa tutkijan nähdään toimivan keskustelun rakentajana, ohjaajana ja rohkaisijana. Jari Eskola ja Jaana Vastamäki (2010, 29–30) neuvovat ottamaan haastattelupaikan valinnassa huomioon haastateltavan näkökulman. Olin huomioinut tämän seikan omassa tutkimuksessani siten, että ryhmähaastattelu toteutettiin samassa paikassa, jossa vertaistukiryhmä oli kokoontunut.

Tutkimushaastattelun tekeminen oli minulle uutta ja jännitin, miten äidit suhtautuvat minuun ja saanko vastauksia tutkimuskysymyksiini. Minulla oli ryhmähaastattelutilanteessa apuna tukisanoja, jonka avulla ohjasin haastattelua. En halunnut kirjoittaa valmiiksi äitiryhmäläisille esitettäviä kysymyksiä, koska ajattelin

valmiiden kysymysten vähentävän haastattelutilanteen luonnollisuutta. Keskustelun vapaamuotoisuus mahdollisti mielestäni sen, että äidit saivat viedä keskustelua eteenpäin aiheisiin, joita he kokivat merkityksellisinä ja sen, että äidit saivat mahdollisuuden tulla kuulluksi. Ryhmähaastattelussa tutkijan rooli vuorovaikutuksen ohjaajana ja säätelijänä on vähäisempi kuin yksilöhaastatteluissa. Tämä antaa tutkijalle mahdollisuuden tutkia käsitteitä, termejä, hahmottamistapoja ja argumentaatiota, joiden puitteissa ryhmä toimii. (Alasuutari 1999, 152.)

Ryhmähaastattelutilanteessa oli hyötyä siitä, että olin ennen haastattelua tutustunut ryhmän toimintaan liittyviin teorioihin. Koin, että kaikki äidit saivat haastattelutilanteessa sanoa mielipiteensä ilman, että siihen vaikuttivat muiden äitien esille tuomat ajatukset. Osa äideistä puhui aktiivisemmin ryhmähaastattelutilanteessa. Hiljaisempia äitejä rohkaisin haastattelun aikana kysymällä esimerkiksi heiltä, että olivatko he samaa mieltä jostain asiasta tai olivatko he kokeneet asian eri tavalla.

4.4 Ryhmähaastattelun analyysi

Ryhmähaastattelun toteuttamisen jälkeen litteroin haastattelun tekstimuotoon. Pirjo Nikanderin (2010, 432) mukaan tutkija tekee haastatteluaineistoa purkaessaan ratkaisuja sen suhteen, mitä, miltä osin ja millä tarkkuudella hän materiaalinsa purkaa sekä miten hän sen lukijalle paperilla esittää. Päädyin omassa tutkimuksessani siihen, että litteroin aineiston sanatarkasti. En kuitenkaan kirjoittanut auki haastateltavien äänenpainoja, taukojen pituuksia tai kuvannut puhumisen tapaa ja sävyä. Näitä seikkoja tärkeämpänä pidin tutkimustehtäväni kannalta olennaisena tavoittaa äitien esille tuomia kokemuksia. Litteroitua aineistoa kertyi rivivälillä 1,5 ja fonttikoolla 12 yhteensä 42 sivua.

Johanna Ruusuvooren (2010, 427) mukaan puheesta tekstiksi muunnettu litteraatio on jo kertaalleen tulkittu versio analysoitavasta tilanteesta. Tein litterointiprosessin aikana muistiinpanoja. Martti Grönforsin (2010, 165–166) mukaan muistiinpanojen tekeminen on jo eräänlaista analyysia. Valikointia tapahtuu jo kirjaamisvaiheessa. Muistiinpanoihin tutkija kirjaa tutkimuksen aihepiiriin joko suoraan tai mahdollisesti liittyviä asioita. Valikointi on eräänlaista analyysia, jossa tutkijan roolissa valitaan tutkimuksen kannalta keskeinen aineisto muistiinpanoksi.

Litteroinnin valmistumisen jälkeen luin tekstin huolellisesti läpi ja jatkoin muistiinpanojen tekemistä käsitekarttaan tekstistä nousevien merkityskokonaisuuksien hahmottamiseksi. Käsitekartassa oli kaksi eri osiota, toinen vertaistukiryhmään ja toinen marginaaliseen äitiyteen liittyville teemoille. Litterointivaiheessa olen merkinnyt haastatteluun osallistuneet äidit merkein N1, N2, N3 ja N4. Olen myöhemmin keksinyt naisille peitenimet, jotka valikoituivat Väestörekisterikeskuksen suosituimpien etunimien mukaan. Kutsun naisia seuraavilla nimillä: *Maria, Helena, Johanna* ja *Anneli*. En halunnut kiirehtiä aineiston analyysimenetelmän valinnassa, vaan tutustuin rauhassa aineistoon ja eri analyysimenetelmiin. Tutkimus on induktiivinen eli aineistolähtöinen. Päädyin käyttämään tutkimusaineiston analyysissa kahta eri analyysimenetelmää, kehysanalyysia ja sisällönanalyysia. Olen kertonut tutkimuksen kannalta olennaiset pääpiirteet molemmista analyysimenetelmistä seuraavissa kahdessa alaluvussa.

Äitiyteen liittyvien merkityskokonaisuuksien analyysissa olen hyödyntänyt Erving Goffmanin kehysanalyysia. Tarkoitukseni ei ole eritellä kehysanalyysin epistemologisia ja ontologisia perusolettamuksia vaan löytää metodologinen reitti äitiyden kehysten löytymiseen. Erving Goffman (1974, 2) määrittelee teoksensa *Frame Analysis* keskeiseksi tehtäväksi sosiaalisen todellisuuden analyysin. Kehysanalyysi käsittelee vuorovaikutussuhteiden tulkinnan sekä niiden toiminnallisen organisaation monikerroksisuutta (Peräkylä 2001, 356). Goffman tarkoittaa kehyksellä sääntöjoukkoja, jotka muodostavat toimintoja niin, että ne tulevat määritellyksi tietyn lajin toiminnoiksi. Kun saamme jossain arkielämän tilanteessa käsityksen siitä, ”mitä tapahtuu”, olemme löytäneet kehyksen, joka tekee tilanteen ainakin osittain ymmärrettäväksi. (Alasuutari 1999, 181.) Anssi Peräkylän (1990, 158) mukaan kehysanalyysin varsinainen tehtävä on eritellä kehysten välistä dynamiikkaa.

Anna-Maija Puroilan (2002, 51) mukaan Goffmanin kehysanalyysi ei anna kovinkaan paljon viitteitä siitä, minkälaisen menettelytapojen kautta kehysten analyysi konkreettisesti tapahtuu ja miten kehykset voidaan tunnistaa vakuuttavasti sosiaalisessa elämässä. Kehysanalyysia voidaan ajatella pikemminkin lähestymistapana kuin analyysimenetelmänä. Olen hyödyntänyt aineiston analyysissa ja kehysten löytämisessä Puroilan (2002, 58) väitöskirjassaan käyttämää analyysiprosessia. Tämä analyysiprosessi oli kolmivaiheinen ja eteni aineiston lukemisen, analysoimisen, merkityskokonaisuuksien luokittelun ja niiden tulkinnan kautta. Analyysiprosessi alkoi aineiston jäsentämisellä

analyttisten viitekehysten avulla. Jäsensin ryhmähaastattelun aineistosta erilaisia kielellisiä kuvauksia liittyen äitiyteen. Tämän jälkeen luokittelin kielelliset kuvaukset ja nimesin löytämäni kehykset. Analyysiprosessin viimeisessä vaiheessa analysoin aineiston uudelleen löytämieni kehysten valossa ja analysoin kehysten välistä dynamiikkaa.

Olen hyödyntänyt vertaistukiryhmään liittyvien teemojen analyysissä fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen kuuluvaa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Seuraavassa luettelossa (Laine 2010, 44) on esitelty fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen rakenne, jossa on esitelty myös aineiston analyysin vaiheet.

-
1. Tutkijan oman esiymmärryksen kriittinen reflektio (jatkuu koko tutkimuksen ajan)
 2. Aineiston hankinta
 3. Aineiston lukeminen, kokonaisuuden hahmottaminen
 4. Kuvaus
 - tutkimuskysymysten näkökulmasta *olennaisen* esiin nostaminen aineistosta ja kuvaaminen luonnollisella kielellä
 5. Analyysi
 - aineiston merkitysten jäsentyminen *merkityskokonaisuuksiksi*
 - merkityskokonaisuuksien sisällön esittäminen tutkijan omalla kielellä
 - *tulkintaa* vaativien lauseiden ja lausekokonaisuuksien tarkastelu
 6. Synteesi
 - merkityskokonaisuuksien yhteen vienti, kokonaiskuva merkitysten verkostosta
 - arvioidaan *merkityskokonaisuuksien välisiä suhteita*
 7. Uuden tiedon **käytännöllisten sovellusten arvioiminen**, kehittämisideat
-

Laineen (2010) mukaan aineiston kuvauksessa ja analyysissä nostetaan tutkimuskysymysten näkökulmasta olennainen esiin aineistosta ja kuvataan luonnollisella kielellä. Tämän jälkeen aineistosta pyritään saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia, jotka ovat löydettävissä sisäisen yhteenkuuluvuuden ja samanlaisuuden perusteella. Näiden merkityskokonaisuuksien sisällöt esitetään tutkijan omalla kielellä. Synteesivaiheessa luodaan kokonaisuus, jossa erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet tuodaan yhteen sekä arvioidaan niiden välisiä suhteita.

Johanna Ruusuvuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen (2010, 19) mukaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin tarkoituksena on saada aineistosta systemaattisesti läpikäyden irti jotain, joka ei ole suorissa lainauksissa sellaisenaan läsnä. Sisällönanalyysiksi ei riitä, että aineisto luokitellaan ja sen jälkeen kerrotaan, mitä mihinkin lokeroon ja alalokeroon on kertynyt. Pelkkä aineiston luokittelu ei siis tarkoita samaa asiaa kuin analyysi.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettinen pohdinta on tärkeä asia. Tämä kattaa eettisen pohdinnan aina aiheen valinnasta, tutkimustulosten raportointiin asti. Omassa tutkimuksessani tutkimusaiheen valintaan liittyvä eettinen pohdinta oli tärkeää, koska tutkimusaineisto kerättiin äideiltä, joiden katsoin olevan marginaalisessa asemassa yhteiskunnassamme. Lisäksi tutkimusaiheeni on äärimmäisen herkkä ja yksityinen. Pyrkimykseni oli lähestyä tutkittavaa aihetta ja ryhmän äitejä kunnioittavasti. Riitta Granfeltin (2004a, 142) mukaan marginaaliryhmiä yhteiskuntaan integroiva sosiaalityö ja sitä palveleva tutkimus voivat olla eettisesti perusteltua. Toiminnan eettisyyden arvioinnin kohteeksi asettuu myös se, miten asianosaisia kohdellaan ja missä määrin toimitaan heitä kuunnellen.

Arja Kuulan (2006, 87) mukaan tutkittavilla tulee olla aito mahdollisuus valita tutkimukseen osallistumisen ja osallistumattomuuden välillä. Annoin vertaistukiryhmän äideille tietoa tutkimuksesta ennen haastattelua. Kerroin äideille siitä, miten käsittelen ja säilytän aineistoa sekä miten huomioin tutkimuksen eri vaiheissa haastateltavien yksityisyyden suojan. Annoin yhteystietoni, jos äidit haluavat ottaa minuun yhteyttä ryhmähaastattelun jälkeen. Haastateltaville annettiin myös mahdollisuus perua

tutkimukseen osallistuminen kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Olen tutkijana pyrkinyt antamaan äideille aidon mahdollisuuden valita, osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät. Tiedostan kuitenkin, että on olemassa riski, että äidit kokivat tutkimukseen osallistumisen velvollisuutena. Äidit ovat saattaneet ehkä ajatella, että heidän haluttomuutensa osallistua tutkimukseen olisi koettu negatiivisena asiana lastensuojelun työntekijöiden keskuudessa. Bergin (2008, 118) tutkimuksessa kyky tehdä yhteistyötä ammattilaisten kanssa oli yksi osa äitiyden riittävyyden arviointia.

Aineistonhankintaan liittyvä eettinen haaste oli oma asemani tutkijana. Työskentelen itse sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa, jossa teen lastensuojelutarpeen selvityksiä. Äidit saattoivat mieltää minut virastoon kuuluvaksi, vaikka en työskentele sijaishuollossa olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa. Ryhmän ohjaajat olivat kertoneet asian samassa yhteydessä, kun äitejä oli pyydetty osallistumaan tutkimukseen. Toin asian esille vielä ennen ryhmähaastattelun aloittamista ja korostin, että ryhmähaastattelussa esille nostetut asiat eivät vaikuta heidän tai heidän perheiden kanssa työskentelyyn. En kokenut omaa asemaani tutkijana Kuulan (2006, 94) mainitsemana rooliristiriitana. Koin tutkimushaastattelun jälkeen, että äidit eivät kokeneet työskentelyäni lastensuojelussa ongelmallisena. Päinvastoin koin, että he näkivät minut kanavana, jota kautta olisi mahdollista vaikuttaa lastensuojelun työkäytäntöihin.

Tutkimuksen aineisto oli luottamuksellinen eikä tietoja käytetä muuhun tarkoitukseen, kuin mitä asiasta oli sovittu haastateltavien äitien kanssa. Noudatin huolellisuutta aineiston säilyttämisessä. Ryhmähaastattelun nauhoitusta säilytin tietokoneessa, joka on suojattu salasanalla. Olen tuhonnut äänityksen litteroinnin jälkeen. Litterointivaiheessa olen muuttanut äitien nimet heidän anonymiteettinsä suojaamiseksi. Lisäksi tutkimusraportista ei käy ilmi kaupunkia, jossa äitiryhmä on kokoontunut. Tutkimusaineistoa olen pyrkinyt käsittelemään siten, että yksittäistä vastaajaa ei pystytä tunnistamaan. Tiedostan kuitenkin, että hyvistä pyrkimyksistä huolimatta riski tunnistetuksi tulemisesta on todellinen. Sijaishuollossa olevien murrosikäisten nuorten määrä keskisuuressa kaupungissa ei ole kovin suuri. Tutkimuksen otos on varsin pieni ja koostuu neljän äidin ryhmähaastatteluaineistosta. Lisäksi paikkakunnan lastensuojelun työntekijät saattavat tunnistaa äidit. Kaikki aineistoa koskeva käsittely tapahtui vain minun toimestani. Hyväksytyn pro gradu -tutkielman jälkeen hävitän litteroidun tekstitiedoston, tehdyt muistiinpanot ja muut mahdolliset tulosteet tietovarmennetulla tavalla.

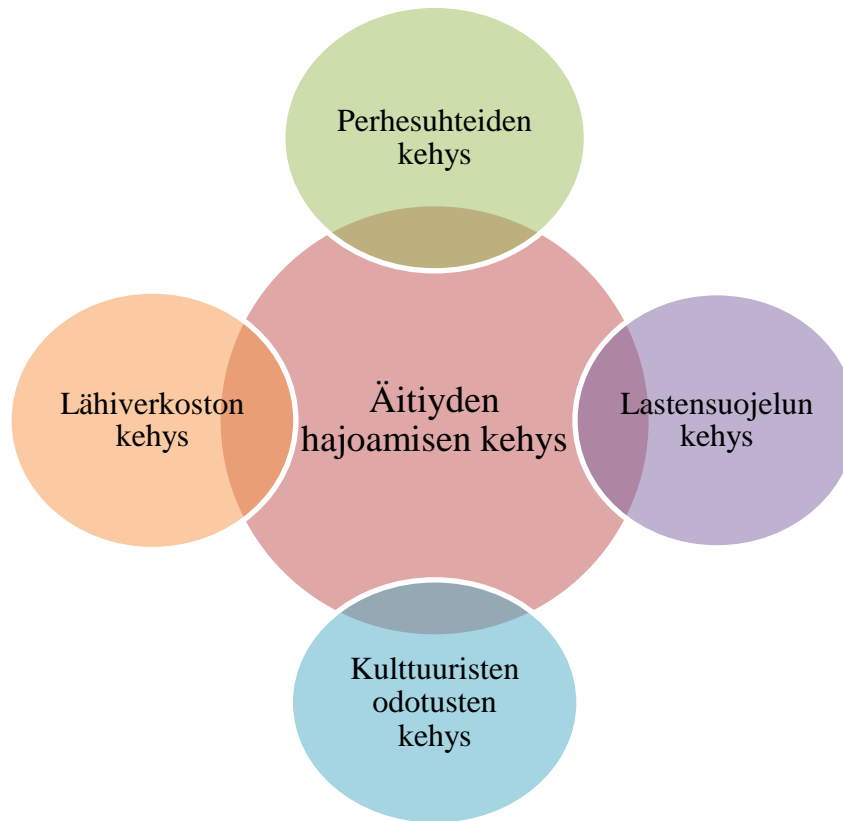
5 ÄITIYDEN KEHYKSET LAPSEN SIJAISHUOLLON AIKANA

Ryhmähaastatteluun osallistui neljä naista, jotka olivat käyneet kevään 2014 aikana äitiryhmässä. Naiset olivat iältään 36–47-vuotiaita. Naisista kolme oli avioliitossa ja yksi kihloissa. Suurin osa äideistä oli eronnut sijaishuollossa olevan lapsen isän kanssa ja heillä oli uudet kumppanit. Vain yksi äideistä oli avioliitossa sijaishuollossa olevan lapsen isän kanssa. Äitejä yhdisti se, että kaikilla oli useampia lapsia ja yksi lapsista oli tai oli ollut sijaishuollossa laitoksessa. Sijaishuollossa olleet lapset olivat kaikki murrosikäisiä. Nuoret olivat sijaishuollossa erilaisilla päätöksillä: avohuollon tukitoimena, kiireellisesti sijoitettuna, jonka aikana hakemus huostaanotosta oli tehty hallinto-oikeudelle, huostaanotettuna ja yhden lapsen kohdalla sijaishuolto oli päättynyt. Suurin osa äideistä kertoi, että nuoren päihteidenkäyttö sekä siihen liittyvät pulmat olivat syynä nuoren sijaishuollossa asumiselle. Myös koulupoissaolot, varastelu ja valehtelu mainittiin syinä. Äidit kertoivat, että tutkimukseen osallistuminen oli ollut heidän yhteinen päätöksensä.

5.1 Sijaishuollon aikainen äitiys

Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että sijaishuollon aikainen äitiys on monitahoinen asia. Naiset antoivat ryhmähaastattelussa erilaisia merkityksiä äitiydelle ja pohtivat sitä suhteessa itseensä, perheeseen ja ympäröivään yhteiskuntaan. Olen jaotellut nämä merkitykset viiteen kehykseen, jotka menevät osittain päällekkäin. Kehykset löytyivät poimimalla eri teemoja haastatteluaineistosta. Ensimmäisen kehyksen olen nimennyt *äitiyden hajoamisen kehykseksi*. Tällä kehyksellä tarkoitan tässä tutkimuksessa naisen omaa subjektiivista kokemusta äitiyden tunteen hajoamisesta. Koen tämän kehyksen kaikkein merkityksellisimpänä, koska se toimii peilinä muille kehyksille. Toisen kehyksen olen nimennyt *perhesuhteiden kehykseksi*. Tähän kehykseen kuuluvat äitiyden tarkastelu suhteessa sijaishuollossa olevaan lapseen, perheen muihin lapsiin, puolisoon ja ex-puolisoon sekä äidin omiin vanhempiin. Kolmannen kehyksen olen nimennyt *lähiverkoston kehykseksi*, johon kuuluvat perheen tuttavat ja ystävät sekä äidin työyhteisö. Neljännen kehyksen olen nimennyt *lastensuojelun kehykseksi*, missä äiti tarkastelee itseään suhteessa lastensuojeluun. Viides kehys on nimeltään *kulttuuristen odotusten kehys*, jolla

tarkoitan äitiyden tarkastelua suhteessa kulttuurisiin odotuksiin. Käyn seuraavissa alakappaleissa läpi kehysiin liittyviä asioita ja pohdin kehysten välisiä suhteita.

Kuvio 1. Äitiyden merkitysten kehukset lapsen sijaishuollon aikana.

5.2 Äitiyden hajoamisen kehys

Ymmärrän äitiyden kokemuksen olevan hyvin henkilökohtainen asia. Omaan äitiyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset voivat olla osin tiedostamattomia ja siksi vaikeita pukea sanoiksi. Ryhmähaastattelun litterointivaiheessa huomasin, että haastatteluun osallistuneet naiset pohtivat hyvin syvällisesti äitiyttään. Tämä johtui varmasti osittain siitä, että äidit olivat keskustelleet vanhemmuudesta äitiryhmässä. Uskon myös, että lastensuojeluperheen äiti on joutunut erityisellä tavalla pohtimaan omaa vanhemmuuttaan. Naisten omaan äitiyteen liittyvä pohdinta tulee lähelle äitiyden kulttuurisia odotuksia. Naiset peilasivat monessa kohtaa äitiyttään siihen, mitä äideiltä ja äitiydeltä yleensä odotetaan. Kokemus siitä, että ei täyttänytäkään näitä odotuksia, sai naisen kokemaan epäonnistumista äitiydessä. Naiset eivät ryhmähaastattelussa kritisoineet tai kyseenalaistaneet näitä äitiyteen liitettäviä

kulttuurisia odotuksia. Minulle tuli tunne siitä, että äidit olivat sisäistäneet nämä odotukset ja pitivät niitä tietyllä tapaa normaaleina.

Jokaisen naisen kokemus omasta äitiydestä on ainutlaatuinen. Ryhmähaastatteluun osallistuneiden äitien kokemuksista oli kuitenkin löydettävissä samankaltaisuuksia. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen oli vaikuttanut voimakkaasti naisten äitiyteen. Naiset kuvasivat tunteneensa ääretöntä tuskaa, häpeää ja epäonnistumisen tunnetta. Lapsen sijoitus oli aiheuttanut myös omaan äitiyteen pettymistä. Kokemus äitiyden tunteen hajoamisesta tulee esille Marian, Helenan ja Johannan keskustelusta.

Maria: Kyllä mä äitiyden menetin ihan täysin, niinku omassa tunteessani

Helena: Mä koin jopa sellaisen hetken, että mä ajattelin, että nää pitää kaikki laittaa pois, että mä en pilaa näitä muitakin

Haastattelija: Kuinka paljon niitä ajatuksia aiheuttaa viranomaiset tai sukulaiset tai oma perhe... että äitiys on multa viety?

Johanna: No kyllähän se tulee joka taholta

Äitiyden hajoamisen tunnetta voidaan ajatella ainakin kahdella tapaa. Toisaalta sen voidaan ajatella tarkoittavan totaalista äitiydessä epäonnistumisen kokemusta, jossa äiti kokee olevansa kelvoton huolehtimaan myös perheen muista lapsista. Toisaalta tunnetta voidaan peilata kulttuuriseen odotukseen siitä, että lapsi asuu äitinsä kanssa. Lapsen sijaishuollossa asuminen rikkoo tätä perhenormia, jolloin nainen voi kokea menettäneensä äitiyden. Myös ympärillä olevat ihmiset voivat lisätä tätä äidin tunnetta. Naiset kokivat äitiydessä epäonnistumista siitakin huolimatta, että ensisijaiset syyt lapsen sijaishuololle olivat lapsessa.

Granfelt (1998) on löytänyt tutkimuksessaan samankaltaisia tutkimustuloksia. Granfelt haastatteli tutkimuksessaan asunnottomia naisia, joista useimmilla oli lapsia. Suurin osa äitien lapsista oli kouluikäisiä ja muutamalla haastateltavalla oli alle kouluikäisiä lapsia. Äitien lapset oli useimmiten huostaanoton kautta sijoitettu perhehoitoon, joko sijaisperheeseen, perhekotiin tai lähimaisen luokse. Naisten kertomuksissa erityisesti äitiys näyttäytyi elämänalueena, jolla epäonnistuminen oli traumaattista ja itsearvostusta särkevää. Äitiydessä epäonnistuminen uhkaa naisidentiteetin perustoja ja siten naisen

ihmisarvoa. (Granfelt 1998, 10–11, 117.) Elina Virokankaan ja Sanna Väyrysen (2013, 9) mukaan äitiys onkin yksi keskeinen naiseutta määrittävä tekijä.

Tutkimushaastattelussa tuli esille, että suurin osa äideistä oli ollut itse yhteydessä lastensuojeluun ja pyytänyt apua perheen tilanteeseen. Äidin yhteydenotto lastensuojeluun ei ole mitenkään epätavallista. Hiitola ja Heinonen havaitsivat tutkimuksessaan, että koulun jälkeen eniten lastensuojeluilmoituksia oli tehnyt lapsen oma äiti. Näin oli ollut joka neljännessä tapauksessa. Äitien ilmoituksissa oli ensisijaisesti kyse lapsen käyttäytymisestä, jonka myötä äiti nimenomaan koki tarvetta ulkopuoliseen apuun. Tutkimuksessa havaittiin myös, että vaikka 41 % lapsista asui isänsä kanssa, ainoastaan yksi isä oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Avun pyytäminen on ollut tutkimuksen mukaan varsin sukupuolittunut ilmiö, sillä isät eivät pyytäneet apua niissäkään tilanteissa, joissa perhe koostui sekä äidistä että isästä. (Hiitola & Heinonen 2009, 25.)

Maria: Mä vaan venyin ja venyin ja venyin kunnes mä olin ihan loppu, et mä soitin sinne päivystykseen ja siit se raja vedettiin siihen

Helena: ...siinä kohtaa ku mä vihelsin pelin poikki niin siinä kohtaahan mulle oli ihan sama, että mihinkä se lapsi viedään, kunhan se nyt vaan viedään pois

Marian ja Helenan puheenvuoroista välittyy se, että ennen yhteydenottoa lastensuojeluun äidit olivat oman jaksamisensa äärirajoilla. Ymmärrän, että ennen rajan vastaan tulemista nainen on joutunut hyväksymään oman rajallisuutensa vanhempana ja sen, että lapsi tarvitsee lastensuojelua. Kasvatusvastuun antaminen lapsen sijaishuolto paikalle on varmasti ollut vaikeaa ja äitiyttä rikkovaa.

Äidit toivat ryhmähaastattelussa esille toiveen siitä, että äitien tekemät avunpyynnöt lastensuojeluun otetaan tosissaan ja, että niihin reagoidaan. Helenan seuraava puheenvuoro kertoo siitä, että hänen hätäänsä oli reagoitu nopeasti.

Helena: Sit ku mä sanoin, että nyt, niin sehän oli kaks päivää siitä vai oliko se niinku seuraavana, mut siis sithän se tapahtu nopeesti

Tutkimushaastattelussa tuli esille, että ne äidit, joiden lapsi oli huostaanotettu tai huostaanottoa oli haettu hallinto-oikeudesta, kokivat lapsen sijoituksen lopullisena asiana. Äidit, joiden lapset olivat olleet sijaishuollossa avohuollon päätöksellä, eivät kertoneet vastaavista tunteista. Seuraavassa on ote Helenan ja Johannan keskustelusta, jossa he

kertovat lapsen huostaan ottamisen tuomista tunteista. Molemmat äidit olivat kertoneet haastattelussa, että he olivat puoltaneet lapsen huostaanottoa.

Helena: *Mun mielestä olis kiva tietää siinä vaiheessa jo ku miettii jotain sijoitusta niin kerrottais, ettei sulta kuitenkaan viedä ihan kaikkia oikeuksia*

Johanna: *Ja ettei se maailma lopu siihen*

Helena: *Niin*

Johanna: *Siis meillehän se maailma loppuu siihen sijoitukseen*

Helena: *Siihen kohtaan kun sä vedät ite sen viivan niin sä tavallaan totaalisesti katkaset napanuoran... että se tulee seuraavan kerran kotiin, kun se on täysi-ikäinen, jos se ite vielä haluaa. Et semmosilla perusteilla tavallaan on tehny sen päätöksen*

Johanna: *...siihen asti sä hoet, että mä en jaksa, mä en jaksa... ja sit ku se on tapahtunu, että se huostaanotto on tehty niin sitä sä oot ihan sillai, että mitä mä menin tekemään*

Haastattelija: *Eli se tuntuu kauheen lopulliselle?*

Johanna: *Niin*

Haastattelija: *Mitä se tarkoittaa, että se (huostaanotto) tuntuu lopulliselle?*

Johanna: *No siitä ei oo paluuta*

Keskustelun ensimmäisessä puheenvuorossa Helena tuo esille, että äidit olisivat toivoneet enemmän tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä liittyen vanhemman oikeuksiin lapsen sijaishuollon aikana. Pitkäsen (2011b, 95) tutkimuksessa nostettiin myös esille vanhempien kanssa keskustelun tärkeys liittyen vanhemman oikeuksiin ja vanhemmuuteen lapsen sijaishuollon aikana.

Ymmärrän Helenan kolmannesta puheenvuorosta, että hän oli hyväksynyt lapsen huostaanoton siitäkin huolimatta, että se vaikuttaisi negatiivisesti lapsen ja vanhemman väleihin. Helena kuvaa tilannetta napanuoran katkaisemisella, jota käytetään yleensä ilmaisuna, kun puhutaan nuoren itsenäistymisestä. Johanna kertoo puheenvuorossa, että

hän oli tuntenut katumusta lapsen huostaanoton jälkeen. Naiset kuvasivat haastattelussa lapsen sijoittamista kriisinä. Voi olla, että äiti ei ole pystynyt pohtimaan kriisitilanteessa, mitä lapsen huostaanotto tarkoittaa. Johanna kuvailee kahdessa erillisessä tekstiotteessa tilannetta ja tunteita ennen lapsen sijoitusta.

Johanna: ...mä tyyliin vedän sen nippusiteillä eteisen kaappiin ja sitten saatte tulla hakemaan, et se tilanne oli niin järkyttävä, et sitä oli justiinsa aivan sama minne, kun vaan jonneki... et loppuu se tuska

Johanna: Se pommi räjähti sinä päivänä niinku se tuska ja kaikki. Musta tuntu, et sä lensit vaan tuolla jossaki ulkoavaruudessa sillai, että et ees tajunnu mitä on tapahtunu, et siinä meni monta päivää

Tutkimusaineiston litterointivaiheessa minulle tuli tunne siitä, että äidit olivat kokeneet, että heillä oli mahdollisuus vaikuttaa lastensuojelun toimenpiteisiin. Ajatus pitää toki osittain paikkansa, mutta lastensuojelussa on myös mahdollista tehdä toimenpiteitä lapsen tai vanhemman vastustuksesta huolimatta. Olen koonnut seuraavassa äitien puheenvuoroja, joissa olen kokenut äitien olevan aktiivisia toimijoita.

Helena: Mä koen myös, että aikaisemmin (olisi pitänyt puuttua tilanteeseen), mutta mun on pakko sanoa, että se oli musta kiinni...

Johanna: puolsin sitä päätöstä, että huostaanotto tehdään, koska mä sitä itse vaadin

Helena: ...kerrotaan ne vaihtoehdot, että mitä on, että mitä sä voit valita

Helena: Et kyl mul tällä hetkellä on sellainen tunne, että olen tehny oikean päätöksen

Äitiyden hajoamisen kehyksessä naiset suhtautuivat omaan äitiyteensä kriittisesti. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen vaikutti voimakkaasti naisen äitiyteen. Naiset kokivat epäonnistumisen ja häpeän kokemuksia. Suurin osa äideistä oli ollut itse yhteydessä lastensuojeluun ja pyytänyt apua perheelle. Ennen yhteydenottoa äidit olivat toteuttaneet kulttuurista olettamusta jaksavasta äidistä. Naiset olivat olleet oman jaksamisensa ääri rajoilla. Äidit olivat kokeneet lapsen huostaanoton lopullisena asiana. Suhtautuminen lapsen huostaanottoon oli ristiriitaista etenkin tilanteissa, joissa äiti ei ollut vastustanut

lapsen huostaanottoa. Kasvatusvastuun antaminen yhteiskunnalle on ollut äitiyttä rikkovaa, vaikka äiti on nähnyt lapsen huostaanoton ainoana vaihtoehtona.

5.3 Perhesuhteiden kehys

Perheen kehukseen olen analysoinut äitiyden tarkastelua suhteessa sijaishuollossa olevaan lapseen, äidin muihin lapsiin, puolisoon ja entiseen puolisoon sekä naisen omiin vanhempiin liittyen. Naiset pohtivat ryhmähaastattelussa eniten äitiyttään suhteessa sijaishuollossa olevaan lapseen. Äideillä oli suuri huoli sijoitetun lapsensa tulevaisuudesta. Olin oletanut ennen haastattelua, että äidit toisivat haastattelussa esille sitä, miten lastensuojelun interventiot ovat musertaneet jollain tapaa heidän äitiyttään. Naiset olivat toki kokeneet, että äitiys oli saanut kolhuja lapsen sijoitusprosessin aikana, mutta haastattelussa tuli kuitenkin voimakkaasti esille, että huoli lapsesta oli suurempana äitien mielessä, ja että heidän omat tunteensa olivat toissijaisia. Huoli lapsen tulevaisuudesta tulee esille Helenan ja Marian puheenvuoroissa.

Helena: Se tietyllä tavalla liittyy siihen äitiyteen mun maailmassa, että siitähän suurimman huolen (lapsesta) kantaa, että sillä olisi (tulevaisuus) ja koittaa kaikki tehdä niinku siihen, että se olis vielä mahdollista

Maria: Kyllä mulla suurin huoli on siitä lapsesta ollu koko aika ja hänen tulevaisuudestaan

Äidit suojelivat lastensa tulevaisuutta siten, että he miettivät tarkasti, mitä he kertoivat perheen ja lapsen tilanteesta ulkopuolisille. Naiset tiedostivat, että asioista puhutaan helposti eteenpäin, jolloin asiat voivat vääristyä ja suurentua. Äidit kertoivat, että he haluavat säilyttää lapsellaan mahdollisuuden tulevaisuuteen. Tutkimusaineistosta nousi esille se, että äidit uhrautuivat lastensa vuoksi. Naiset kertoivat, että he pyrkivät antamaan kaikkensa lapselleen äidin omien tarpeiden jäädessä vähemmälle huomiolle. Lapsen tarpeiden ensisijaiseksi laittamisen voidaan ajatella olevan äitiyden kulttuuristen odotusten mukaista toimintaa.

Johanna: Sä teet kaikkas sen lapsen eteen. Sä haet sen kuun taivaalta, mutta jos sun pitää ostaa uudet sukat niin kyllä se voi jäädä

Äitien uhrautuvaisuus liittyi olennaisesti lapsen tulevaisuuden suojelemiseen. Jotkut naisista kertoivat haastattelussa, että puhuminen on ollut heille selviytymiskeino vaikeassa elämäntilanteessa. He ovat kuitenkin joutuneet rajoittamaan perheen tilanteesta puhumista lapsen parhaan vuoksi. Puhuminen ei ollut ainut tutkimusaineistosta noussut naisten selviytymiskeino. Johanna kertoi, että he puhuvat perheen kesken, että sijaishuollossa oleva lapsi on vanhainkodissa.

Johanna: Mä yleensä sanon, että (lapsi) on vanhainkodissa. Me kevennetään sitä tilannetta, plus (lapsen sisarus) saattaa kysyä kaupassa, että mennäänkö me katsomaan (lasta) sinne lastenkotiin, niin ainaki sata päätä kääntyy. Mutta kun me puhutaan vanhainkodista niin kaikki ajattelee, että me mennään jotaki mummoa kattoon. Sillä lailla tavallaan suojelee itseänsä, et en mä jaksa selittää kenellekään tilannetta, koska mä en oo mielestäni tilivelvollinen kenellekään. Ei tätä asiaa kerrota minää viidessä minuutissa kaupassa

Äideillä oli erilaisia toivomuksia lastensuojelun työkäytäntöihin liittyen. Naiset toivoivat muun muassa, että palavereissa olisi mahdollisuus sekä lapselle että aikuiselle puhua tuntemuksiaan niin, että toinen osapuoli ei ole paikalla. Äidit kertoivat, että he eivät välttämättä halunneet kertoa kaikkia epäilyksiään lapselle esimerkiksi liittyen lapsen päihteidenkäyttöön. Johanna oli kokenut, että hänen lapsensa tarvitsisi jaksoa erityisen huolenpidon yksikössä. Jaksoa oltiin suunnittelemassa ja lapsi itse vastusti sitä. Johanna oli kokenut, että hän ei voinut lapsen aikana tuoda esille ajatuksiaan siitä, että hän koki yksikköön menemisen hyvänä asiana. Äidit olivat kokeneet, että lapsella on heitä paremmat mahdollisuudet kertoa tuntemuksistaan ja mielipiteitään. Naiset kantoivat huolta myös siitä, että lapsen ei tarvitsisi murehtia vanhemman jaksamisesta.

Maria: Voi olla semmosia omia epäilyksiä tai ajatuksia ja tunteita, mitä ei halua, et lapsen ei välttämättä tartte kantaa oman vanhemman jaksamisesta huolta

Johanna: Sitte, kun se palaveri on, niin sitte kysytään, että no miltä susta tuntuu. On aivan sillai.. jaa nytkö mä sit sanon, miltä musta tuntuu. Mä tiesin, että (lapsi) vastustaa (lastensuojelun toimenpidettä) niin enhän mä nyt

voi sanoa, että jes tätähän mä oon toivonu, vaan mä olin sillä lailla, että 'no joo'

Maria: Ei kuitenkaan halua loukata omaa lastansa niinku turhaan tai tarpeettomasti

Naiset olivat pohtineet ennen lapsen sijoitusta, miten se vaikuttaa äidin ja lapsen väliseen suhteeseen. Haastattelussa nousi esille äitien pelko siitä, että palaako suhde lapseen enää ennalleen. Ryhmähaastatteluun osallistuneista äideistä Maria, Helena ja Johanna kertoivat, että välit lapsen kanssa olivat parantuneet sijoituksen jälkeen. Vain Anneli oli kokenut, että hänen välinsä lapseen ovat pysyneet samanlaisina. Mielenkiintoista oli se, että kukaan äideistä ei ollut kokenut välien huonontuneen. Haastattelussa tuli esille, että lapsi saattoi syyllistää äitiään lastensuojelun toimenpiteistä ja ajatella, että hänen äitinsä voi viimekädessä vaikuttaa asiaan, vaikka vastuu päätöksestä olisikin viranomaisella. Johanna kertoi, että sijoituksen aluksi lapsi oli purkanut pahaa oloaan häneen, mutta ajan kanssa lapsi on ymmärtänyt, että tilanne oli vaatinut lastensuojelun väliintulon. Helena kertoo kahdessa seuraavassa puheenvuorossa väleistään sijaishuollossa olevaan lapseen.

Helena: Meillähän oli niin riitaisaa, että tämänhän on aivan taivaallista tällä hetkellä, että me voidaan keskustella asioista ja suunnitella tulevaisuutta

Helena: Lapsi ei syytä mua asioista vaikka eihän hänessä mitään vikaa ole, mutta ei ole myöskään äidissä

Lapsen sijoittaminen oli Helenan kohdalla saanut hänet kyseenalaistamaan omaa äitiyttään myös muiden lasten kohdalla. Äidit toivat ryhmähaastattelussa voimakkaasti esille sitä, että lapsen sijoittaminen on koko perheen kriisi, joka on alkanut jo ennen sijoitusta. Äidit kertoivat, että yhden lapsen sijoittaminen on vaikuttanut kaikkiin perheenjäseniin ja muut perheen lapset olivat reagoineet oman ikätasonsa mukaisesti sisaruksensa sijoitukseen. Naiset toivoivat, että koko perhe huomioitaisiin lastensuojelutyössä. Tutkimushaastattelussa tuli esille, että joidenkin äitien muillakin lapsilla oli lastensuojelun asiakkuus. Nämä äidit toivat kritiikkiä sitä kohtaan, että perheen lapsilla oli eri sosiaalityöntekijät. Johanna kertoi, että he olivat perheessä nauraneet, että heidän perheensä on niin ongelmainen, että heidän perheensä tarvitsi niin monta sosiaalityöntekijää. Johanna toivoi, että lastensuojelun työskentelyssä otettaisiin huomioon

myös muita perheen tilanteeseen vaikuttavia asioita kuten taloudelliset vaikeudet ja sairaudet. Seuraavat puheenvuorot ovat tekstiotteita aineistosta.

Johanna: Kyllähän se joka tapauksessa pitäisi olla niin, että perhe saa sosiaalityöntekijän eikä just sillai, että tällä on tuo ja tuolla on tuo ja sit o niin, että "kenenkä ihminen sä nyt olit?"

Helena: Mulla on toinenki lapsi niin seki on tällä hetkellä avohuollon piirissä, se niin helposti leviää se ongelma

Johanna: Koko perhe lähtee oirimaan siinä, kun yhdellä on niin iso ongelma, että se lähetään sijoittamaan niin totta kai siinä on sisarusuhteet...

Suurin osa ryhmähaastatteluun osallistuneista äideistä koki, että he olivat yksin vanhempana lapsen sijoitusprosessissa. Lapsen isästä eronneille oli yhteistä se, että lapsen isä ei ottanut äitien mielestä vastuuta tilanteessa. Haastateltavat olivat pohtineet äitiyden olevan sellainen asia, että syy esimerkiksi lapsen vaikeasta tilanteesta otetaan helposti itselle. Ajattelen, että syyn ottamisella äiti ottaa myös vastuun tilanteesta itselleen. Tutkimusaineisto ei antanut vastausta siihen, ovatko lasten isät jollain tapaa syrjäytetty vastuusta vai ovatko he jättäytyneet vastuun ulkopuolelle vapaaehtoisesti. Lapsen isän kanssa naimisissa ollut äiti, Maria koki muista äideistä eriävällä tavalla, että he olivat molemmat puolisoina vastuussa tilanteessa. Tässä naiset keskustelevat vastuun jakautumisesta vanhempien kesken. Seuraavassa on katkelma keskustelusta, jossa äidit olivat kertoneet epäonnistumisen tunteista äiteinä.

Haastattelija: Koetteko, että se jotenki kohdistui teihin naisina ja äiteinä enemmän kuin esimerkiksi sitte lapsen isään? Kohdistuuko se eri tavalla?

Helena: Meillä on toinen osapuoli niin hyvin pessyt kätensä

Johanna: Sama juttu

Anneli: Meillä ainakin hävetään sitä, että se on sijoituksessa

Maria: Musta tuntui, että se kohdistui meihin kumpaankin

Johanna: Mähän sen kaiken paskan saan taas niskaan, et ku isä ei osallistu palavereihin eikä mitään niin sit se saa aina sanoa, että äitishän on päättänyt ja se tulee niin ulkopuolelta se painostus, et se on mun vika

Jaana Vuori (2001) on löytänyt perheasiantuntijoiden vanhemmuutta käsitteleviä tekstejä tutkimalla kaksi vallalla olevaa diskurssia: äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssin. Äidinhoivan diskurssissa äitiys on pitkälti jakamatonta ja siinä korostuu äidin ja pienen lapsen ainutlaatuinen suhde. Äitiyden jakamattomuuteen kuuluu muiden ihmissuhteiden sulkeminen äidin ja lapsen ulkopuolelle. Äidinhoivan diskurssi sai haastajan jaetun vanhemmuuden diskurssista 1960-luvulla sosiaalisessa ja kulttuurisessa muutoksessa. Tasa-arvon nimissä alettiin puhua miesten osallistumisesta lastenhoitoon ja kotitöihin. (Vuori 2001, 125–126.) Tutkimusaineiston perusteella voidaan ajatella, että jaetun vanhemmuuden kulttuuri toimii perheissä, joissa sijoitetun lapsen vanhemmat ovat yhdessä. Eroperheissä taas näyttäisi olevan äidinhoivan kulttuuri, oli se sitten tietoisesti valittua tai olosuhteiden seurausta.

Ryhmähaastattelussa keskusteltiin naisen suhteesta omaan äitiinsä. Tutkimusaineistossa mainittiin äidin isä vain kerran. Naiset pohtivat myös oman äitinsä suhdetta sijaishuollossa olevaan lapseen. Lapsen ja isovanhemman suhteessa äidit ottivat suhteen vaalijan roolin. Naiset eivät halunneet välttämättä kertoa kaikkia lapsen vaikeuksia omalle äidilleen. Oma äiti nähtiin toisaalta tukena, mutta naiset joutuivat säännöstelemään sitä, mitä he kertoivat lapsen ja perheen asioista. Ryhmähaastattelussa tähän mainittiin kaksi eri syytä. Toisaalta äiti halusi suojella lapsen ja isoäidin suhdetta siten, että isoäiti sai olla omassa roolissa ilman sitä huolta, mikä lapsen omalla äidillä on. Toisaalta Helenalla oli kokemus, että kun hän oli kertonut äidilleen tilanteesta, niin hän oli joutunut tukemaan omaa äitiään sen sijaan, että hän olisi itse saanut tukea. Johanna kertoi, että hän ei ole saanut vanhemmiltaan lainkaan tukea ja Annelin vanhemmat olivat kuolleet. Johanna oli kokenut, että hänen vanhempansa eivät olleet oikeasti kiinnostuneita perheen tilanteesta. Äidille oli jäänyt kokemus siitä, että kun hän oli puhunut vanhemmilleen ja odottanut saavansa tukea, niin keskustelu ei ollut kantanut mihinkään. Ryhmäkeskustelussa tuli voimakkaasti esille ajatus siitä, että vain toinen saman kokenut äiti voi tietää, millaisia tunteita äiti käy läpi. Seuraavassa haastattelukatkelmassa naiset pohtivat sekä lapsen että omaa suhdetta naisen äitiin.

Maria: *Kyllä mä mietin sitä, että mitä mä omalle äidilleni, lapsen mummulle kerron ja missä vaiheessa, että koska jotenki jos ei elä siinä tilanteessa niin ei voi täysin ymmärtää sitä, mitä siinä perheessä tapahtuu. Se vähän vaihtelee sen oman jaksamisen mukaan, mitä mä kerron ja kuinka ja koska*

Haastattelija: *Et joutuu aika paljo miettimään ja säännöstelemään sitä?*

Helena: *Kyl sitä just niinku omaan äitiin nähden, just sen oman jaksamisensa mukaan. Joskus on niin väsyny, et se tulee sieltä ja tulee sanottua ihan kaikki ja sit se ottaa sen raskasti, sit sä joudut tukemaan sitä siinä. Niin sit tekee välillä niitä päätöksiä, että ei sano ihan kaikkea, koska ei jaksa sitä, että sun pitää niinku auttaa sitä jaksamaan*

Haastattelija: *Että varmaan toivoisitte tukea etenkin omilta äideiltä, mutta sitte se voi kääntyä niin, että te joudutte kestäämään sen reaktion sitte?*

Helena: *Kun on niinku ite tavallaan pettyny siihen omaan äitiyteen niin ei jotenki halua tehdä sitä omalle äidille. Kyllä mun äiti sit sano sillai, et mitäköhän mä olen tehny väärin, ku niinu kävi näin. Ja sit mä olin jo niinku näin, että herra jumala, herää jo. Sieltä se vaan tulee... se äitiys on varmaan sellanen, että se syy otetaan niinku*

Maria: *Sit jotenki haluaa säilyttää lapsen ja mummunsa välit. Et se on mummu ja mummun roolissa, et rakastaa ja välittää ja mä en halua niinku rikkoa sitä. Mun äiti on semmonen hyvin suorapuheinen, niin mä pelkään sitte, että hän jotenki rikkoo sen suhteen. Mä sitäkin haluan niinku jotenki vaalia*

Helena: *Mulla on kyllä ollu sillai, että mun äidistä on ollu paljon tukea*

Tutkimushaastattelun perusteella näyttää siltä, että äitien syyllisyys ja vastuun ottaminen perheen tilanteesta ylittää sukupolvien välisen rajan. Naiset kertoivat kokemuksista, joissa heidän oma äitinsä oli syyllistynyt perheen tilanteesta. Isoäidit saattoivat kokea olevansa ainakin välillisesti vastuussa lapsensa perheen tilanteesta. Isoäiti saattoi ehkä kokea tehneensä virheitä oman lapsensa kohdalla, joka on vaikuttanut seuraavassa sukupolvessa tulleisiin ongelmiin. Ymmärrän naisten roolin ottamisen lapsen ja isoäidin suhteen vaalijana myös yhtenä tapana ottaa vastuuta tilanteesta. Maria otti esimerkiksi vastuuta

oman äitinsä suorapuheisuudesta eikä sen vuoksi halunnut kertoa äidilleen kaikkea lapsen vaikeuksista.

Perheen kehyksessä naisten äitiys näyttäytyi toiminnallisena. Naiset kantoivat huolta sijaishuollossa olevan lapsen tulevaisuudesta. Äidit myös uhrautuivat lapsen hyvinvoinnin eteen. Naiset halusivat säästää lapsiaan siltä, että heidän ei tarvitsisi murehtia äitinsä jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Äidit varoivat myös loukkaamasta lapsiaan tarpeettomasti. Naiset olivat pohtineet ennen lapsen sijoitusta, miten se vaikuttaa hänen ja lapsen väliseen suhteeseen. Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että lapsen sijoitus ei vaikuttanut negatiivisesti lapsen ja äidin väliseen suhteeseen. Päinvastoin lapsen sijoitus voi mahdollistaa suhteen paranemisen. Oleellista on, miten lapsen tilanne etenee sijaishuollossa. Mikäli lapsen tilanne paranee ja suhde muuhun perheeseen normalisoituu niin perheet ovat tyytyväisiä. Jos lapsen tilanne menee entistä huonommaksi, niin vanhempi pettyy sijaishuoltoon. Neljän äidin kokemuksen perusteella ei voida kuitenkaan tehdä suuria johtopäätöksiä lapsen sijaishuollon vaikutuksista lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Eronneissa perheissä äidit kokivat olevansa lapsen sijoitusprosessissa yksin. Jaettu vanhemmuus näyttäisi toteutuvan paremmin perheissä, joissa vanhemmat ovat yhdessä. Lapsen ja isovanhemman välisessä suhteessa äidit ottivat vaalijan ja vastuunkantajan roolin. Äitien vastuunkantaminen ja syyllisyys sijaishuollossa olevan lapsen vaikeuksista ylittivät sukupolvien välisen rajan.

5.4 Lähiverkoston kehys

Lähiverkoston kehukseen olen koonnut äitiyden tarkastelua suhteessa perheen tuttaviiin ja ystäviin sekä äidin työyhteisöön. Tutkimusaineistosta löytyi vain vähäisesti mainintoja, jotka kuuluivat lähiverkoston kehukseen. Voisiko tämä kertoa siitä, että äitiyteen ja perheeseen liittyvät asiat mielletään yksityisiksi asioiksi?

Äidit kertoivat valikoidusti perheen tilanteesta. Johanna oli kokenut, että ihmisten kiinnostus perheen asioista ei ole ollut aitoa hyvin läheisiltäkään ihmisiltä. Tutkimusaineistossa tuli esille, että naisilla oli ystäviä, joille he kertoivat perheen tilanteesta avoimesti. Joillekin tuttaville äidit eivät halunneet kertoa perheen asioista ja joillekin he kertoivat taas niin yltiörehellisesti, että kysyjä ei halunnut enää kysyä enempää.

Helena: *En mä sit taas kaikille sano mitään, että niille kun ne kysyy, mitä kuuluu niin mä vastaan, että hyvää. Mut ne on just niitä ihmisiä, joille vastataan vaan niin. Sitten on ne ihmiset, jotka on jonkun verran lähellä niin ne on sit saanu kuulla*

Helena: *Mä oon varmaan ollut aika yltiörehellinen, että ei niille oo varmaan jääny sitte taas kysyttävää... mä olen shokeerannu niin paljon, että kukaan ei oo kysyny enää sit mitään, kun ne on haukkonu henkeä*

Haastattelija: *Onko se ollut puolustusmekanismi?*

Helena: *Mä luulen, et se on mun puolustusmekanismi, että ne menee ihan hiljaiseks*

Anneli: *Mä oon tehny samalla tavalla kans, että ei ole niinku kyselty pahemmin sitte*

Johanna: *No kyllä mäki teen sitä, että mä shokeeraan, mutta mä oon jotenki kyllästyny siihen*

Olen luvussa 5.3 kirjoittanut siitä, että äidit suojelivat lapsensa tulevaisuutta siten, että he eivät kertoneet kaikille perheen tilanteesta. Tulkitsen edellisen puheenvuoron siten, että äiti on jollain tapaa kyllästynyt selittelemään perheen tilannetta ja hän on väsymyksen hetkenä kertonut tilanteesta ”shokeeraavasti” tuttavalle, jolle hän ei välttämättä muuten tilanteesta kertoisi. Maria kertoi, että hänen työkaverinsa oli ihmetellyt sitä, että perheen lapsi oli sijoitettu kodin ulkopuolelle. Työkaverilla oli ollut ennakkokäsitys siitä, millaisista perheistä ja millaisten vanhempien lapset asuvat nuorisokodeissa. Marian perhe ei kuitenkaan kuulunut työkaverin mielessä näihin raameihin. Aina vanhempi ei uskalla työpaikalla kertoa perheen tilanteesta. Tämä tulee esille Helenan puheenvuorosta, jonka hän kertoi naurahtaen.

Helena: *Töissä kun on, niin kyllä siellä on tavallaan kuitenkin sellainen nokkimisjärjestys. Et sä voi siellä ihan kenelle tahansa mennä sanomaan sitä asiaa, siitä tulisi todennäköisesti suuria ongelmia*

5.5 Lastensuojelun kehys

Lastensuojelun kehukseen olen koonnut äitiyden tarkastelua suhteessa lastensuojeluun, jolla tarkoitan tässä tutkimuksessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja sijaishuoltoapaikan työntekijöitä.

Ymmärrän lastensuojelutyön olevan hyvin altis kritiikille ja työn kyseenalaistamiselle. Lastensuojelun työntekijänä tulee helposti ajatelleeksi, että vertaistukiryhmässä käyminen antaa hyvän mahdollisuuden kritisoida lastensuojelua ja sen työntekijöitä. Yllätyin kuitenkin siitä, että moni äiti oli kokenut lastensuojelun positiivisena asiana ja kertoi saaneensa tukea lastensuojelun työntekijöiltä. Anneli kertoi, että hänen lapselleen oli annettu myös tukea, mutta lapsi ei ollut ottanut sitä vastaan.

Anneli: Mä oon ajatellu näin, et ainakin 18-vuotiaaksi ollaan täs sosiaalitoimiston piirissä, et mä ajattelin et mä nyt käytän niin kauan hyväksi sitä että ne saa hoitaa asioita

Haastattelija: *Eli sä näet sen voimavarana?*

Anneli: *Joo*

Anneli oli ajatellut, että heidän perheensä on sosiaalitoimiston asiakkaana, kunnes lapsi tulee täysi-ikäiseksi. Anneli kertoi hyödyntävänsä sieltä saatua apua niin kauan kuin se oli mahdollista. Ymmärrän Annelin tarkoittavan sosiaalitoimiston asiakkuudella juuri lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelu näyttäytyi siis perheelle tarjottuna palveluna. Riitta Laakso (2012, 31) on havainnut tutkimuksessaan, että lastenkoti määrittyi vanhemmille enemmän palveluksi kuin puuttumiseksi vaikka lapsen sijoittamista voidaan pitää vahvana yhteiskunnallisena puuttumisena perhesuhteisiin.

Seuraavassa keskustelussa Anneli, Maria ja Helena kertovat saaneensa tukea lastensuojelun työntekijöiltä. Keskustelusta välittyy kuitenkin Helenan esille tuoma harmitus siitä, että sosiaalityöntekijä vaihtuu lapsen sijoituksen myötä. Kaupungin lastensuojelussa on erikseen avohuollon ja sijaishuollon sosiaalityöntekijät. Tämä koettiin äitien keskuudessa negatiivisena asiana.

Haastattelija: *Keneltä sä sait sitä tukea?*

Anneli: *No justiinsa näiltä sosiaalityöntekijöiltä*

Maria: *Kyllä mä oon saanu tukea*

Helena: *Mullaki oli hyvä sosiaalityöntekijä, että melkein enemmän mä putosi siinä kohtaa sitte ku (sosiaalityöntekijä) jäi pois kuvioista*

Haastattelija: *Eli tavallaan tukea sai siinä sijoitusprosessissa, mutta sitte ku se sijoitus on tapahtunu niin sen jälkeen jäi yksin?*

Helena: *Joo se sosiaalityöntekijähän vaihtuu siinä. Mäkin olin kumminki (sosiaalityöntekijän) kaa tekemisissä, että lapsella on ollu asiakkuus sosiaalipuolella sieltä kahdeksannelta luokalta asti. Niin (sosiaalityöntekijän) kanssa on ollu niinku tekemisissä ja keskusteltu, et mitä kannattaa tehdä ja kuinka ja näin, mutta sitte ku (sosiaalityöntekijä) otettiin pois niin ei tavallaan tullu ketään tilalle*

Helena mainitsee keskusteluotteessa, että hänellä oli ollut hyvä sosiaalityöntekijä. Lapsen sijoituksen jälkeen Helena oli kokenut, että sosiaalityöntekijä otettiin pois eikä ketään tullut tilalle. Mielenkiintoista on, että Helena mainitsee sosiaalityöntekijän olleen hänen eikä lapsen. Voisiko tämä kertoa siitä, että äidit tarvitsisivat oman sosiaalityöntekijän? Tutkimushaastattelussa äidit toivoivat, että sama sosiaalityöntekijä olisi perheen asioissa läpi lastensuojeluprosessin. Tämä on erityisesti työnjaollinen haaste lastensuojelutyölle. Haastattelussa ainoastaan Johanna kertoi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta muusta kuin työnjaollisesta syystä.

Johanna: *Meillä vaihtu kokoajan sosiaalityöntekijä, et aina ku päästiin alkuun niin sitte oliki uus sosiaalityöntekijä*

Äidit toivoivat lastensuojelun työntekijöiltä käytettävissä olemista. Jos perheen tilanteessa on meneillään rauhallisempi jakso, niin äidit kokivat, että he eivät kaipaa mitään ylimääräistä. Kriisin hetkinä äidit kokivat, että tapaamiset työntekijän kanssa voisivat olla tiheämminkin. Naiset kaipasivat jonkun aikuisen kulkemaan rinnalla. Äideille oli myös tärkeää, että joku muu aikuinen on myös sitä mieltä, että lapsen käyttäytyminen ei ole normaalia tai hyväksyttävää. Naiset toivoivat myös vahvistusta sille, että he olivat äiteinä tehneet kaikkensa tilanteessa. Ymmärsin, että äideille oli helpotus, että sosiaalityöntekijästä tuli toinen vastuunkantaja haasteellisessa tilanteessa. Etenkin niissä

tilanteissa, joissa äiti oli kokenut, että lapsen isä ei ottanut vastuuta. Helena kuvaa seuraavassa puheenvuorossaan sosiaalityöntekijän vastuunottamista lastensuojelun toimenpiteestä. Helena tuo esille, että työntekijän vastuunottaminen on mahdollistanut äidille ja lapselle paremmat välit.

Helena: Siinä kohtaa sosiaalityöntekijät ovat tehneet erittäin hyvin, että he ovat tavallaan kantaneet sen kaiken syyn siitä asiasta, että meillä on ihan hyvät välit tällä hetkellä

Helena toi haastattelussa myös esille, että äidit kokivat jakavansa kasvatusvastuun lapsen sijaishuoltoapaikan kanssa.

Helena: Mehän jaetaan se vanhemmuus sen laitoksen kanssa tällä hetkellä

Naiset toivoivat sosiaalityöntekijöiltä tiedon saamista. He olisivat toivoneet saavansa tietoa eri lastensuojelun toimenpiteistä aikaisemmassa vaiheessa. Helena uskoi, että hänen lapsensa olisi voinut suostua aikaisemmin vapaaehtoiseen avohuollon sijoitukseen, jos perhe olisi saanut riittävästi tietoa. Tilanne meni kuitenkin niin pitkälle, että avohuollon sijoitus ei ollut enää mahdollista. Äidit toivoivat erityisesti tietoa siitä, mitä lapsen sijoittaminen tarkoittaa ja miten se vaikuttaa vanhemman oikeuksiin. Äideille olisi ollut tärkeä tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu, jos joku suunnitelmista ei onnistukaan. Olen seuraavassa poiminut kaksi Helenan erillistä puheenvuoroa, jossa hän kuvaa toivetta tiedon saamisesta.

Helena: Että selittäis niitä vaihtoehtoja jo siinä vaiheessa ku on vielä niinku järjissänsä et pystyy kuunteleen. Siinä kohtaa ku mä vihelsin pelin poikki niin mulle oli ihan sama, ett mihinkä se lapsi viedään kuhan se nyt vaan viedään pois

Helena: Mä luin ite netistä, että on olemassa perhekoteja ja hyvä, että en itse soittanut niihin, että kuinka teille tullaan... jos on jotain ihmisiä, joille maksetaan kuukausipalkkaa niin voisihan ne kertoo sen mulle, ettei mun tarvi itse etsiä sitä

Helena mainitsee tekstikatkelmassa toiveen siitä, että työntekijät kertoisivat eri vaihtoehtoista vielä siinä vaiheessa, kun äiti pystyy kuuntelemaan. Pitkänen (2011, 75) on havainnut tutkimuksessaan, että kriisitilanteessa on vaikea ottaa vastaan tietoja.

Tutkimusaineistossa nousi äitien kokemuksia siitä, että he olivat voimattomia lastensuojelun päätöstä edessä. Johanna kertoi, että hän oli puoltanut lapsen huostaanottoa, mutta hän oli vastustanut lapsen sijaishuoltopaikkaa. Johanna oli kokenut sijaishuoltopaikan rajat hänen lapselleen liian ”pumpulina”. Johanna kertoo seuraavassa puheenvuorossa, että hänen valituksellaan ei ollut kuitenkaan merkitystä.

Johanna: ja sitten mä vastustin sitä paikkaa. Se (päättös) lähti hallinto-oikeuteen, mutta sehän tuli sen kautta päätös, että ei sillä ollut niinku mitään merkitystä, vaikka mä vastustin sitä

Johanna toivoi, että työntekijät kuuntelisivat enemmän äitejä siinä, mitä mieltä he ovat omasta lapsestaan ja tämän tarpeista. Äitiyden kulttuuriseen odotukseen liittyy ajatus äidistä, joka jaksaa. Naiset kertoivat ryhmähaastattelussa, että he venyivät ennen lapsen sijoitusta oman jaksamisensa ääri rajoille. Aineiston perusteella voidaan todeta, että äidit toivoivat lastensuojelun työntekijöiden kuuntelevan myös äitejä heidän jaksamisessaan ja ottavan perheen hädän tosissaan.

Johanna: Mua ei kuunneltu silloin, et mä yritin sanoa, et ettekste kuule, että mä huudan että auttakaa. Pitääks mun tehdä itte itsestäni lastensuojeluilmoitus, että te niinku tartutte tähän et mä en jaks enää

Tutkimusaineistosta nousi esille äitien kokemus siitä, että sekä heidän että sijaishuollossa olevan lapsen täytyy jakaa perheen asioita usealle eri ihmisille. Äidit tiedostivat, että toki perheen asioista puhutaan työntekijöiden kesken ja he myös hyväksyivät tämän asian. Tärkeää olisi kuitenkin se, että perheen ympärillä olisi vain muutama työntekijä. Maria kertoi, että hänen lapsensa ei jaksanut enää puhua mitään tilanteestaan, koska oli joutunut niin monessa yhteydessä kertomaan asioistaan. Tulkitsen tämän siten, että liian monen tahon liittäminen lapsen elämään voi kääntyä jollain tapaa haitaksi. Seuraavassa on Helenan ja Marian ajatuksia liittyen työntekijöiden määrästä. Puheenvuorot ovat katkelmia aineiston eri kohdista.

Helena: Kyllä sitä järjen ihmisenä ymmärtää, että niistä puhutaan ehkä jossain, mutta että se, jos sulle on vain ne yhdet kasvot

Maria: Ehkä sinä on jonkinmoinen mietintä, et ketkä on ne keskeiset työntekijät ja ihmiset ettei liikaakaan...

Lapsen sijaishuoltopaikan työntekijöistä oli tutkimusaineistosta vain muutama maininta. Maria mainitsi haastattelussa, että hän oli saanut sijaishuoltopaikan hoitajilta paljon tukea ja neuvoja. Helena kertoi myös hänen lapsensa saaneen sijoituksen jälkeen omahoitajan, jonka kanssa lapsi pystyi puhumaan. Johanna oli kokenut, että sijaishuoltopaikassa ei ollut riittävän tiukkoja sääntöjä ja rajoja hänen lapselleen.

Johanna: (Lapsella) *on ollut aivan järjettömän kova kuri kotona ja nyt nää (sijaishuoltopaikan) rajat on sille ihan pumpulia*

Lastensuojelun kehyksessä olen tarkastellut äitiyttä suhteessa lastensuojelutyöhön. Tutkimusaineiston perusteella suurin osa äideistä oli kokenut, että he olivat saaneet tukea ja apua lastensuojelun sosiaalityöntekijältä. Tämä oli mielestäni yllättävää, sillä esimerkiksi Merja Laitinen, Pekka Ojaniemi ja Marja-Sisko Tallavaara (2007, 109) havaitsivat tutkimuksessaan, että lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja vanhemman välinen suhde jäi ohueksi ja asiakkaiden kokemuksissa jopa puutteelliseksi. Lastensuojelu näyttäytyi omassa tutkimuksessani palveluna, joka on perheen tukena ja käytettävissä. Äitien puheissa lastensuojeluun kohdistunut kritiikki liittyi sosiaalityöntekijöiden vaihtumiseen eri lastensuojelun prosessien vaiheissa. Vain yksi äiti toi esille harmitusta sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta. Äitien yhteisenä toiveena oli, että perhe saisi sosiaalityöntekijän.

5.6 Kulttuuristen odotusten kehys

Kulttuuristen odotusten kehyksessä tarkastellaan äitiyttä suhteessa kulttuurisiin odotuksiin. Kehyksessä ei tarkastella ainoastaan äitiyteen kohdistuvia kulttuurisia odotuksia vaan laajemmin myös perhe-elämään liittyviä odotuksia. Äidit nostivat ryhmähaastattelussa esille yhteiskunnassa olevia ennakkoluuloja ja käsityksiä, joita ihmisillä on eronneista, lastensuojeluperheistä ja syistä, joiden vuoksi lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Ennakkoluulot liittyvät olennaisesti kulttuurisiin odotuksiin, sillä ennakkoluulot kohdistuvat usein asioihin, jotka ovat jollain tapaa normaaliudesta poikkeavaa. Äidit kokivat, että ennakkoluuloja ei ole vain yleisesti ihmisillä, vaan että lastensuojelun työntekijät myös syyllistyvät siihen. Naiset olivat tehneet huomion siitä, että

lastensuojeluasiakkuus ei katso sosioekonomista asemaa. Seuraavissa tekstiotteissa äidit kertovat perheisiin kohdistuneista ennakkoluuloista.

Helena: Että sanoppa sun vuositulot ja oletko eronnut, niin kenen lapsi on sitte missäkin ongelmissa

Johanna: Ihmisillä on niin suppea käsitys siitä, miksi joku lapsi on sijoitettuna

Helena: Jos sun lapsi on sijoitettuna niin ei sitä ajatella, että sillä lapsella on päihdeongelma, vaan kyllä se on sulla se päihdeongelma

Maria: Et siinä perheessä täytyy olla jotain pahasti vialla, et lapsi on sijoitettu. Et sitte mun työkaverit toi sitä, et ne on aina ajatellut, että tämmösistä ja tämmösistä olosuhteista ollaan nuorisokodeissa, et justuinsa tietynlaista stereotypiaa perheistä ja vanhemmista

Helena: Mä muistan sen ensimmäisen kerran, kun sosiaalityöntekijä tuli meille kotiin ja sitten se kattoi, että: 'Ai teillä on näin hienoo. Omistaks mökinki? Ihan oikeesti, et se on sun oma?' Niin tuli sellainen olo niinku, kyllä mä oon oman elämäni osannu hoitaa vaikka en jostain syystä ole saanut tätä pysymään raiteilla

Naiset toivat ryhmähaastattelussa esille myös omia ennakkoluulojaan liittyen perheisiin, joissa lastensuojelun asiakkuuden syyt olivat vanhemmissa. Eräs äideistä kertoi, että hänen lapsensa oli aloittanut seurustelun nuoren kanssa, joka on lastensuojelun asiakkaana. Äiti koki tämän pahana sen vuoksi, että nuori oli lastensuojelun piirissä vanhempien pulmien vuoksi. Ryhmähaastattelussa minulle tuli tunne siitä, että äidit jakoivat lastensuojeluperheiden äidit kahteen ryhmään sen mukaan oliko lastensuojeluasiakkuuden ensisijaisensa syynä lapsen vai vanhemman ongelmat. Eli äidit myös itse leimaavat ja syyllistävät äitiyttä.

Johanna: Sehän on aivan eri asia jos se lapsi onki huostaan otettu vaan niiden vanhempien takia. Eihän meistä oo yksikään sellainen, että se syy on meissä vaan niinku se on siellä nuoressa

Tulkitsen edellä mainitun puheenvuoron siten, että äidit kokivat paremmuutta suhteessa äiteihin, joiden lapsi on sijaishuollossa vanhemmasta johtuvasta syystä. Mielestäni voidaan puhua jopa tietynlaisesta äitiyden elitismistä sijoitettujen lasten äitien keskuudessa. Naiset tekivät eroa itsensä ja näiden muiden äitien kesken. Eron tekeminen meihin ja muihin on osa marginaaleja tuottavaa puhetta. Arja Jokisen, Laura Huttusen ja Anna Kulmalan (2004, 10) mukaan keskusta ja marginaalia tuotetaan sekä uusinnetaan erilaisissa arkipäiväisissä ja institutionaalisissa käytännöissä. Näissä käytännöissä rakennetaan käsityksiä siitä, keitä me olemme ja keitä ovat ”ne toiset”. Jakamalla äidit lapsen sijaishuollon syiden mukaan, naiset, jotka ovat siis itse äitiytensä vuoksi marginaalissa asemassa, asettavat edelleen marginaaliin äidit, joiden lapsi oli sijaishuollossa syystä, joka oli vanhemmasta lähtöisin. Voidaan siis ajatella, että marginaalin sisälle voi syntyä lisää marginaaleja.

Uskon tämän ”äitiyden elitismien” vahvistaneen äitiryhmässä koettua me-henkeä. Äidin on ehkä helpompi hyväksyä lapsen sijaishuolto, kun hän ajattelee syyn olevan lapsessa. Tällöin lapsen sijoittamiselle ei ole ollut vaihtoehtoa. Myös perheen lastensuojeluasiakkuuden hyväksyminen on ollut ehkä helpompaa, varsinkin kun äitiryhmässä käyneet naiset eivät ole olleet yhteiskunnallisesti katsottuna syrjäytyneessä asemassa. Ryhmähaastattelun jälkeen pohdin, miten se olisi vaikuttanut ryhmän dynamiikkaan, jos joku ryhmän äideistä olisi ollut esimerkiksi päihdeongelmainen.

Jotkut naisista olivat kokeneet, että heihin kohdistui kritiikkiä, jos äiti sai lisää lapsia yhden ollessa sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Johanna kertoi asiasta seuraavasti:

Johanna: Kyllähän mä oon kuulut senkin, että niin joo lisää tehdään vaan lapsia ja edelliset on huostaanotettuina... se on aika kova paikka vaikka sä itse tiedät, mitä sä oot tehny, niin silti sun pitää todistella sitä, ettet sä oo huono äiti

Äidit saattoivat kokea, että heitä pidetään jollain tavoin kelvottomina äiteinä, jos yksi lapsista asui sijaishuollossa. Äidille voi tulla tarve korostaa, että ei ole huono äiti. Yhteiskunnan suunnalta tuleva paine on kova, vaikka nainen itse tiedostaa, että hän on äitinä tehnyt parhaansa. Ajatus hyvästä äidistä on kulttuurinen odotus. Äitien puheenvuoroissa tuli esille ajatus siitä, että he eivät kokeneet olevansa tilivelvollisia kenellekään, vaikka yhteiskunta sitä jollain tavalla heiltä odotti. Ymmärrän ajatuksen liittyvän siihen, että perhesuhteita pidetään yhteiskunnassamme yleisesti yksityisinä

asioina. Tunne kuitenkin siitä, että äiti kokee jollain tavalla ulkopuolelta tulevaa odotusta tilivelvollisuudesta voi kertoa siitä, että lapsen tultua lastensuojelun asiakkaaksi äiti ja perhe menettävät oikeuden yksityisyyteen. Seuraavassa Johanna kertoo yksityisyyden menettämisen kokemuksesta.

Johanna: Sen jälkeen, kun lapsi on sijoitettu niin sun yksityiselämä on vähän... ei sitä oo enää sillälaillla, et sun pitää jakaa sitä niin ympäri ämpäri

Ennen lapsen sijoitusta äidit olivat olleet jaksamisensa ääri rajoilla. Naiset olivat näin toteuttaneet kulttuurista odotusta jaksavasta äidistä. Tutkimusaineistosta tuli esille, että äidit olivat kokeneet menettäneensä oikeuden yksityisyyteen perheen lastensuojeluasiakkuuden myötä. Naiset toivat haastattelussa esille yhteiskunnassa olevia ennakkoluuloja, joita he olivat kohdanneet. Äiteihin kohdistui ulkopuolelta odotuksia ja paineita. Naisille saattoi tulla tunne siitä, että heidän piti todistaa, että he eivät olleet huonoja äitejä. Ulkopuolelta tulevat viestit naiselle hänen äitiytensä huonoudesta ovat ehkä johtaneet siihen, että naiset jaottelivat sijaishuollossa olevien lasten äidit kahteen ryhmään. Toisessa ryhmässä olivat äidit, joiden lapsi oli sijaishuollossa lapsesta johtuvista syistä ja toisessa ryhmässä taas äidit, joiden pulmien vuoksi lapsi oli jouduttu sijoittamaan. Olen nimennyt ilmiön äitiyden elitismiksi sijoitettujen äitien keskuudessa.

6 VERTAISTUKIRYHMÄSSÄ KÄYMISEN MERKITYKSET

Vertaistukiryhmään ja vertaistukeen liittyvät merkityskokonaisuudet olen analysoinut sisällönanalyysin avulla. Poimin tekstiaineistosta vertaistukiryhmään liittyvät merkityskokonaisuudet, jotka jäsenyivät analyysivaiheessa vertaistukiryhmässä käymisen motiivien mukaan. Löysin tutkimusaineistosta kolme keskeistä syytä sille, miksi naiset kävivät vertaistukiryhmässä. Nämä syyt olivat *omasta hyvinvoinnista huolehtiminen, yhteiset kokemukset* ja *tuen saaminen*. Mielestäni näiden asioiden toteutuminen on edellytyksenä sille, että voidaan puhua vertaistuen toteutumisesta ryhmässä. Ymmärrän omasta hyvinvoinnista huolehtimisen siten, että äiti on kokenut ryhmässä käymisen hyödyllisenä. Yhteiset kokemukset sekä niiden jakaminen muiden ryhmäläisten kesken (ks. esim. Hyväri 2005, 225) sekä tuen saaminen ovat keskeisiä asioita vertaistuessa. Tutkimuksen ulkopuolelle jää, hyötykö sijoitettu lapsi siitä, että hänen äitinsä on käynyt vertaistukiryhmässä.

Vertaistukiryhmään tuleminen oli aiheuttanut jännitystä äideille. Ryhmään tulemisessa mietitytti se, että riittääkö oma aika ja innostus kerran viikossa tapahtumaan kokoontumiseen. Eräs äiti kertoi jännittäneensä muita ryhmäläisiä ja mietti, mitä ryhmässä uskaltaa puhua. Hän kertoi myös halunneensa osallistua ryhmään haasteellisesta elämäntilanteesta huolimatta, koska hän tiesi, mitä vertaistukiryhmä voi antaa. Yksi äideistä kertoi, että hän oli etsinyt vastaavaa ryhmää. Tämä kertoo mielestäni siitä, että vertaistukiryhmille koetaan olevan tarvetta.

Johanna: Kun on tajunnu sen, että täällä voi oikeesti kertoa kaiken eikä se vahingoita ketään. Et niinku nää jututhan ei mee täältä seinien ulkopuolelle

Naiset kertoivat haastattelussa, että heillä oli ryhmässä vaitiolovelvollisuus. He toivat myös ryhmähaastattelussa esille, että jotkut äideistä olivat puheliaampia ja toiset hiljaisempia. Äidit kertoivat, että he saivat olla ryhmässä sellaisia kuin olivat. Huomasin äitien erilaiset persoonat ryhmähaastattelun aikana. Osa äideistä oli tutkimushaastattelussa enemmän äänessä kuin toiset. Maria toi esille, että hän uskoo sekä puheliaampien että hiljaisempien äitien hyötyvän vertaistukiryhmässä käymisestä.

Maria: Joo on kyllä voinu olla oma itsensä, että ihan niinku rennosti olla et ei oo tarvinnu jännittää

6.1 Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen

Tutkimushaastattelussa tuli esille, että lapsen tarpeet olivat ensisijaisia äidin omiin tarpeisiin nähden. Äidit olivat kokeneet vertaistukiryhmässä omasta hyvinvoinnista huolehtimisena. Eräs äiti kertoi, että jo ensimmäisen kerran jälkeen ryhmässä käymisestä tuli niin tärkeää, että hän halusi tulla joka kerta. Ryhmän ohjaaja oli kertonut ennen haastattelua, että äidit olivat poissa ryhmän kokoontumista harvoin ja silloinkin pakollisten esteiden vuoksi. Äidit kokivat olevansa etuoikeutettuja, kun he saivat käydä äitiryhmässä. Maria ja Johanna kuvaavat seuraavissa tekstiotteissa kokemuksia vertaistukiryhmässä käymisestä.

Maria: Tää on sitä omaa aikaa ja niinku siitä omasta hyvinvoinnista huolehtimista, että ehdottomasti tärkeää...

Johanna: Mun mielestä vertaistukiryhmän kautta se, että myös musta välitetään

Äidit kokivat tärkeänä asiana mahdollisuuden vertaistukiryhmässä käymiseen läpi lapsen sijaishuoltoprosessin. Johanna ehdotti, että tapaamiset voisivat silloin olla harvemmin esimerkiksi kerran kuukaudessa. Tutkimushaastattelun perusteella voidaan todeta, että äidit näkivät vertaistukiryhmässä käymisen positiivisena asiana. Tärkeä on kuitenkin muistaa, että vertaistukiryhmään sitoutuneet henkilöt kokevat yleensä hyötyvänsä vertaistuesta. Henkilöt, jotka eivät koe hyötyvänsä vertaiselta saadusta tuesta, jättäytyvät usein ryhmien ulkopuolelle. Tämä voi osittain selittää sen, että vertaistukiryhmässä käymisestä raportoidaan positiivisia kokemuksia.

6.2 Yhteiset kokemukset

Äidit kokivat olevansa samassa tilanteessa huolimatta siitä, että heidän lapsensa olivat erilaisissa vaiheissa sijaishuollon suhteen. Tulkitsen tämän kertovan äitiryhmän sisällä koetusta yhteenkuuluvuuden tunteesta riippumatta siitä, oliko lapsi sijaishuollossa vai oliko lapsi palannut kotiin.

Haastattelija: *Koetteko, että se on ollut hyvä asia, että teillä on ollut vähän eri vaiheita? Tässä on ollut aika tuoreita sijoituksia ja sitten ollut vähän pidemmän aikaa lapsi sijaishuollossa niin onko se ollut hyvä asia? Vai olisiko ollut parempi, että kaikki on samassa tilanteessa?*

Helena: *Mä koen jotenki niin, että me ollaan kaikki samassa tilanteessa*

Äidit joutuvat useissa eri yhteyksissä kertomaan lapsensa tilanteesta. Äitiryhmään osallistuminen merkitsi jälleen yhtä paikkaa, jossa äiti kävisi läpi lapsensa tilannetta.

Helena: *Koko ajan joudut selittämään niitä samoja asioita, että jokainen ihminen, joka tulee sua vastaan, niin sun pitää aloittaa, että minkä ikäinen sun lapsi on, koska ja miten ne ongelmat on alkanu ja tuntu, että menenkö mä vielä vapaaehtoisesti jonnekin selittämään taas näitä samoja asioita. Mutta täällä se on ollut erilaista, koska on samoja kokemuksia, niin ei aina tarvitse sitä lausetta kertoa loppuun, kun se toinen tietää jo, että mitä sä tarkoitat... niin se on ehkä erilaista, kun niitten työntekijöiden kohtaaminen*

Edellisessä puheenvuorossa Helena tuo esille turhautumista siihen, että hän on joutunut selittämään perheen tilannetta eri ihmisille. Helena oli pohtinut ennen ryhmään tulemistä, että haluaako hän vielä vapaaehtoisesti käydä puhumassa jossain perheen tilanteesta. Helena oli kuitenkin kokenut vertaistukiryhmässä puhumisen eri asiana. Yhteisten kokemusten ansiosta toinen äiti ymmärtää, mitä toinen on käynyt läpi. Seuraavassa on esimerkkinä Marian ja Helenan erilliset puheenvuorot.

Maria: *...et toinen ihminen on kokenu sen kaiken kauheuden mitä se on ollu*

Helena: *...sehän on kaikkein vaikein asia myöntää se äitiyden huonous niin sit kun toinen ymmärtää ilman, et sun tarttee juurta jaksaen koittaa selittää sille, mitä se tarkoittaa*

Ryhmä nähtiin myös yhtenä mahdollisuutena saada tietoa ihmisiltä, jotka ovat käyneet saman läpi. Vertaistukiryhmän kautta tiedon saaminen on havaittu myös muissa tutkimuksissa (ks. esim. Mok, Cheung & Cheung 2006, 93). Vaarana voi olla kuitenkin myös epätarkan tai väärän tiedon saaminen. Seuraavassa esimerkissä Helena kuvaa tiedon saamista.

Helena: *Hirveen paljo joutuu selvittämään ja sit kun on muita, jotka on käyny sitä samaa läpi niin kuulee niitä asioita*

Vertaistukiryhmässä käyminen koettiin hyödyllisenä vaikka lapsen sijaishuolto oli päättynyt. Seuraavassa on kuvaus Marialta, joka lapsen kohdalla sijaishuolto oli päättynyt:

Maria: *Itsekin muistaa sen shokkivaiheen, että toki sai niinku hoitajilta paljo tukea ja neuvoa, mutta varmaan siinäki tilanteessa olis voinut olla hyvä, että olis ollut näitä äitejäkin siinä... on tää niin pitkä prosessi ja tavallaan vieläkin käydään läpi koko asiaa ja mennään eteenpäin, mutta tässäkin vaiheessa paljon saa kyllä*

Vertaistukiryhmässä käyminen antoi äideille mahdollisuuden verrata oman lapsen tilannetta toisen äidin lapsen tilanteeseen. Eräs äiti toi ryhmähaastattelun aikana esille sen, että hänen lapsensa päihteidenkäyttö oli pahempaa kuin toisen äidin lapsella. Ryhmässä jaoteltiin myös lapsen päihteidenkäyttöön liittyviä huolia lapsen sukupuolen mukaan. Poikien kohdalla huoli liittyi tappeluihin joutumiseen ja tyttöjen kohdalla päihteidenkäyttöön liittyvään lisääntyneeseen riskiin joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyksi tai siihen, että päihteidenkäytön rahoittamiseksi joutuisi myymään itseään. Seuraavassa tekstiotteessa äidit keskustelevat lapsiin liittyvistä huolista.

Johanna: *Se on eri asia onko tyttö vai poika. Että on erilaiset murheet, jos on poika ku tyttö*

Haastattelija: *Millä lailla ne murheet on ollut erilaisia?*

Johanna: *No kun on sitä päihteidenkäyttöä niin sitten sen rahoittaminen ja sellainen... Ja sitten taas on tytöillä aivan eri asia ja sulla on aivan erilaise pelot tytöstä, ku pojasta*

Helena: *Jos näin konkreettisesti sanotaan niin, että mun pelkoon varmaan se, että poika lyö jotain ja sun pelko on se, että tytölle tapahtuu jotain*

Johanna: *Ei poikia voida seksuaalisesti hyväksikäyttämään eikä ne pysty myymään itseään luultavastikaan niin helposti*

6.3 Tuen saaminen

Naiset kertoivat tutkimushaastattelussa, että he olivat kokeneet vertaistukea äitiryhmässä. Äidit kertoivat, että he olivat saaneet tukea toisiltaan. Tutkimushaastattelussa tuli esille, että äidit kokivat olevansa samassa tilanteessa, vaikka heidän lastensa lastensuojeluprosessit olivat eri vaiheissa. Ymmärrän tämän tarkoittavan kokemusta vertaisuudesta, joka on edellytys vertaistuen toteutumiseksi. Ammattilaiselta saatu tuki löysi myös äitien puheissa oman paikkansa. Se nähtiin kuitenkin erilaisena kuin toiselta äidiltä saatu tuki. Naiset toivat esille, että vertaistukea ei voi korvata mikään, sillä vain vertainen voi tietää, millaisia tunteita ja ajatuksia äiti käy vaikeassa tilanteessa läpi. Vertaistuen vahvuus onkin siinä, että toinen pystyy jakamaan samankaltaisen kokemuksen. Johanna kiteyttää seuraavassa puheenvuorossa vertaistuen ytimen.

Johanna: Ei ne (työntekijät) voi kertoa mitään, eihän ne voi kertoa mitään muuta ku jonkun esimerkin jostain kaukaa... se ei ole niin uskottava, kuin se, että toinen äiti kertoo. Eihän se työntekijä voi kertoa, mille siitä äidistä tuntuu

Tutkimushaastattelun toteutuksen aikaan äitiryhmän päättymisestä oli vain vähän aikaa. Uskon sen olleen syynä sille, että äitien oli vaikea eritellä vertaistukiryhmässä käymisen vaikutuksia. Helena kuvasi asian seuraavasti:

Helena: Kyl siit (ryhmässä käymisellä) on ollut vaikutuksia, mutta ne on ehkä sellaisia, mitkä sit pystyy vasta sitten joskus ehkä myöhemmin sanomaan, minkälaisia vaikutuksia

Helena: Ryhmä on tuonu paljon, mut niinku mun mielestä on liian aikaista sanoa, että kuinka...

Äidit olivat kokeneet vertaistukiryhmässä käymisen tärkeänä ja positiivisena asiana. Oli kuitenkin vielä tässä vaiheessa liian aikaista kertoa, millaisia vaikutuksia ryhmässä käymisestä oli ollut heille. Naiset totesivat tutkimushaastattelussa, että he suosittelisivat vertaistukiryhmään osallistumista muillekin äideille. Tulkitsemme tämän siten, että äitiryhmässä käyminen on tuonut positiivisia vaikutuksia naisten elämään.

Vertaistuelle esteeksi voisi muodostua se, että äidit olisivat erilaisia. Seuraavassa on ote Johannan, Helenan ja haastattelijan keskustelusta.

Johanna: Mäki mietin silloin, ku mä tulin ekan kerran tänne, että miten paljon voi saada vertaistukea, et niinku millaisia ne muut täällä olevat vanhemmat on. Sehän on aivan eri asia jos se lapsi onki huostaan otettu vaan tavallaan niiden vanhempien takia. Mutta eihän meistä yksikään ole sellainen, että se syy on meissä vaan niinku se on siellä nuoressa

Haastattelija: Kokeeko sen sillä lailla, että ku tavallaan ne nuoren ongelmat on ollut se sijoituksen syy niin kokeeko jotenki tietyllä tapaa, ei tietenkään ole helpottunut siitä, että nuorella menee huonosti, mutta onko tavallaan niin, että olen kuitenkin tehnyt parhaani vanhempana, äitinä?

Helena: ei sitä välttämättä kovin helposti koe, mutta sitä pitää itsellensä jotenki hokea, et ei se musta niin... Kyl se on just se asia, mitä joutuu kokoajan, ainakin mä joudun työstämään, että ei mussa ole niinku vikaa, et totta kai oon varmasti tehny virheitä ja et jotain olis voinut tehdä toisin, mutta se on sitä suurinta kamppailua, mitä siinä käy kokoajan

Tutkimushaastattelussa äitiyteen liittyvät keskustelut olivat suuressa roolissa. Vertaistukiryhmään ja vertaistukeen liittyviä merkityskokonaisuuksia oli huomattavasti vähemmän löydettävissä aineistosta. Ryhmään tuleminen oli koettu jännitystä aiheuttavana asiana ja äidit olivat miettineet, että millaisia ryhmän muut äidit ovat. Äidit kertoivat, että ensimmäisen kerran jälkeen ryhmässä käymisestä tuli tärkeää ja he olivat kokeneet sen hyödyllisenä. Ryhmässä käyminen oli koettu omasta hyvinvoinnista huolehtimisena. Naiset olivat myös kokeneet, että heistä välitettiin. Äitejä yhdistivät samankaltaiset kokemukset ja he toivoivat, että vastaavia ryhmiä järjestettäisiin jatkossa myös muille vanhemmille. Äitien oli vaikea kertoa, millaisia vaikutuksia ryhmällä oli ollut. Naiset kuvasivat kuitenkin, että he olivat kokeneet ryhmässä vertaistukea. Vertaistukiryhmässä käyminen toimi äitien selviytymisen tukena vaikeassa elämän tilanteessa. On tärkeä muistaa, että vanhemmuus jatkuu sijaishuollon päättymisen jälkeen ja kestää läpi elämän. Vertaistukiryhmässä kriisin läpi käyminen ja tunne siitä, että tilanteesta on mahdollista selviytyä, voivat mahdollistaa sijaishuollon päättymisen jälkeen paremman lapsi-vanhempi-suhteen.

7 POHDINTA

Tutkimukseen osallistuneet naiset pohtivat äitiytään monitahoisesti. Äidit antoivat ryhmähaastattelussa erilaisia merkityksiä äitiydelle ja pohtivat sitä suhteessa itseensä, perheeseen ja ympäröivään yhteiskuntaan. Löysin tutkimusaineistosta viisi äitiyden merkityksen kehystä: äitiyden hajoaminen, perhesuhteet, lähiverkosto, lastensuojelu ja kulttuuristen odotusten kehys. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen oli vaikuttanut suuresti tutkimukseen osallistuneiden naisten äitiyteen. Äidit kertoivat kokeneensa tuskaa ja häpeää. Lapsen sijoittamista kuvattiin koko perheen kriisinä, joka vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin. Lapsen sijaishuollossa oleminen saattoi saada naisen kyseenalaistamaan äitiytään myös perheen muiden lasten kohdalla. Naiset peilasivat äitiytään siihen, mitä äidiltä ja äitiydeltä yleensä kulttuurisesti odotetaan. Äitien omien kokemusten ja tunteiden vastaamattomuus sai naiset kokemaan äitiydessä epäonnistumista. Äiteihin oli kohdistunut kritiikkiä myös perheen ulkopuolelta.

Lastensuojelun asiakkuus tarkoitti perheiden kohdalla yksityisyyden menettämistä. Yleisesti yksityisinä ajatelluista perhesuhteista tuli perheen lastensuojelun asiakkuuden myötä julkisia. Äidit olivat kohdanneet ennakkoluuloja liittyen lastensuojeluperheisiin. Vanhempien vuositulot, siviilisääty ja perheen yhteiskunnallinen asema eivät määritelleet perheen lastensuojelun asiakkuutta. Äidit eivät kokeneet edustavansa stereotyyppistä lastensuojeluperhettä, jossa lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt olivat vanhemmassa. Naiset jaottelivat tutkimushaastattelussa lastensuojeluperheiden äidit sen mukaan, oliko lapsi sijaishuollossa lapsesta tai vanhemmasta johtuvasta syystä. Voidaan puhua jopa äitiyden elitismistä sijaishuollossa olevien lasten äitien keskuudessa. Äitiyden elitismi on voinut tuoda naisille yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmässä. Asialla voi olla kuitenkin kääntöpuoli lapsen kannalta. Äidit toivat haastattelussa esille, että syyt nuoren sijaishuollossa olivat nuoren omassa käyttäytymisessä. Vertaistuki voi siten vahvistaa äitien keskuudessa ajatusta siitä, että vika on lapsessa. Lapsen syyllisenä näkeminen voi estää äidin omaa pohdintaa siitä, mitä hän olisi voinut tehdä toisin.

Sijaishuollossa olevan lapsensa isästä eronneet äidit kokivat, että he olivat yksin vanhempana lapsen sijoitusprosessissa. Jaettu vanhemmuus toteutui siten paremmin perheissä, joissa lapsen vanhemmat olivat yhdessä. Yllättävää oli, että äiti ja jopa sijaishuollossa olevan lapsen isoäiti syyllistyivät perheen tilanteesta. Äitien syyllisyys ja vastuun ottaminen perheen tilanteesta näytti ylittävän sukupolvien välisen rajan. Äidit,

joiden lapsi oli huostaanotettu tai huostaanotto prosessi oli vireillä, kokivat lapsen sijoituksen lopullisena asiana.

Naiset ottivat lapsen sijaishuollon aikana erilaisia rooleja suhteessa sijoitettuun lapseen. Äidit suojelivat lapsen tulevaisuutta sekä varjelivat lapsen ja isovanhemman välistä suhdetta. Naiset asettivat myös lapsen tarpeet omien tarpeiden edelle, jonka voidaan ajatella olevan äitiyteen liittyvien kulttuuristen odotusten mukaista toimintaa. Äidit kertoivat kantavansa suuren huolen lapsen tulevaisuudesta. Naiset toivat haastattelussa esille, että lapsiin liittyvät huolet saattoivat olla erilaisia riippuen lapsen sukupuolesta.

Suurin osa äideistä oli kokenut, että lapsen sijoitus oli parantanut vanhemman ja lapsen välejä. Vain yksi äiti kertoi, että välit lapsen kanssa olivat pysyneet samoina. Tutkimushaastattelussa tuli esille se, että lapset olivat syyllistäneet erityisesti äitejään lastensuojelun toimenpiteistä. Äidit toivoivat lastensuojelun sosiaalityöntekijältä, että hän kantaisi vastuun lastensuojelun toimenpiteistä. Naiset toivoivat myös tiedon saamista työntekijöiltä.

Äitien puheissa lastensuojelu näyttäytyi perheen voimavarana ja palveluna. Äidit kertoivat, että he olivat saaneet sosiaalityöntekijöiltä sekä muilta lastensuojelun työntekijöiltä tukea. He kertoivat myös, että sijaishuollossa olevalle nuorelle oli myös tarjottu tukea. Äitien mukaan sijaishuollossa olevilla lapsilla oli heitä paremmat mahdollisuudet käydä läpi sijoituksen tuomaa kriisiä. Lastensuojelutyöhön kohdistunut kritiikki liittyi työntekijöiden vaihtuvuuteen ja siihen, että perheen eri lapsilla saattoi olla eri sosiaalityöntekijät. Naisten toiveena oli, että perhe huomioitaisiin kokonaisvaltaisesti ja että koko perhe saisi sosiaalityöntekijän.

Tutkimusaineistosta löytyi kolme syytä vertaistukiryhmässä käymiselle. Nämä syyt olivat omasta hyvinvoinnista huolehtiminen, yhteiset kokemukset sekä tuen saaminen. Toteutin tutkimushaastattelun pian ryhmän päättymisen jälkeen. Tästä syystä vertaistukiryhmässä käymisen lopullisia vaikutuksia oli vielä liian aikaista arvioida. Naiset olivat kokeneet ryhmässä käymisen omasta hyvinvoinnista huolehtimisena. Naiset toivat esille, että ryhmässä koettua vertaistukea ei voi korvata mikään. Vain toinen äiti voi tietää, millaisia asioista äiti käy lapsen sijoitusprosessin aikana läpi. Naiset toivat ryhmähaastattelussa esille, että he olivat kokeneet ryhmässä käymisen positiivisena ja he suosittelivat ryhmässä

käymistä muille samassa tilanteessa oleville äideille. Myös äiti, jonka lapsen sijaishuolto oli päättynyt, oli kokenut saaneensa paljon äitiryhmässä käymisestä.

Tutkimushaastattelussa ryhmässä käymisestä piirtyi ehkä liiankin positiivinen kuva. Tähän voi olla löydettävissä erilaisia syitä. Uskon, että lähtökohtaisesti vertaistukiryhmiin osallistuu todennäköisemmin henkilöitä, jotka kokevat hyötyvänsä ryhmässä käymisestä. Koska kaupungin lastensuojelu toimi ryhmän järjestäjänä, ryhmään tulemisen edellytyksenä on ollut varmasti se, että äidit ovat kokeneet lastensuojelutyön positiivisena. Ryhmään on saattanut siten valikoitua äitejä, jotka ovat itse olleet yhteydessä lastensuojeluun avun saamiseksi. Äidit, jotka ovat kokeneet lastensuojelun negatiivisena, eivät todennäköisesti olisi halunneet osallistua ryhmään. Mikäli lastensuojelun negatiivisena kokenut äiti olisi kuitenkin osallistunut ryhmään, kokemukset vertaistukiryhmässä käymisestä olisivat saattaneet olla erilaiset. Voi olla myös mahdollista, että äidit eivät ryhmähaastattelutilanteessa uskaltaneet tuoda negatiivisia asioita ryhmässä käymisestä esille. Ryhmähaastattelussa asian voi ilmaista vain vihjaten ja pehmenneysti (Harsu, Jähi, Koponen & Männikkö 2010, 164). Tarkemman kuvan äitien mielipiteistä olisi voitu saada täydentämällä tutkimusaineistoa yksilöhaastatteluilla.

Äidit toivat ryhmähaastattelussa esille ajatuksiaan siitä, miten lastensuojelutyötä tulisi kehittää. Huomasin, että minun oli niissä hetkissä vaikea olla tutkijan asemassa. Olisin halunnut vastata lastensuojelun työntekijän näkökulmasta äitien esittämään kritiikkiin. Annan tästä esimerkin. Äidit esittivät ryhmähaastattelussa toiveen siitä, että sekä lapsi että vanhempi saisivat mahdollisuuden palaverissa kertoa ajatuksiaan ilman toisen osapuolen läsnäoloa. Äidit eivät halunneet ottaa esille kaikkia epäilyksiään tai tuntemuksiaan lapsen kuullen. Naisten esittämä toive kuulostaa järkevältä. Työntekijän näkökulmasta ymmärrän kuitenkin myös ajatuksen siitä, että lastensuojelu on paikka, joissa otetaan vaikeita asioita esille ja niistä voidaan myös puhua ääneen.

Tutkimusprosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettavainen. Pohdin ennen ryhmähaastattelua, miten äidit suhtautuvat tutkimukseen ja minuun tutkijana. Koin lähtökohtaisesti haasteellisena mennä haastattelemaan naisia niin henkilökohtaisesta asiasta kuin äitiys. Mietin myös etukäteen, miten suhtautuisin, jos naiset toisivat haastattelussa kritiikkiä työkavereitani kohtaan. Hämmästyin kuitenkin siitä, että suurin osa työntekijöihin liittyvistä mielipiteistä oli positiivisia. Ennen haastattelua naiset vaihtoivat kuulumisia, mikä toi haastattelutilanteeseen rentoutta. Huomasin varsin pian,

että naiset suhtautuivat minuun ystävällisesti. Minulle tuli tunne, että äidit pitivät tutkimaani aihetta tärkeänä. Äidit kertoivat, että he olivat yhdessä päättäneet osallistua haastatteluun. Eräs äiti kertoi, että syynä hänen tutkimukseen osallistumiselle oli ollut halu vähentää lastensuojeluperheisiin liittyviä ennakkoluuloja. Koin tutkijana myös, että äidit kokivat ryhmähaastatteluun osallistumisen mahdollisuutena vaikuttaa lastensuojelun työkäytäntöihin.

Ryhmähaastattelun jälkeen jäin pohtimaan, olinko jossain kohtaa haastattelua ollut johdatteleva kysymyksenasettelussa. Esimerkiksi sivulla 46 kysyin Helenalta, toimiko yltiörehellisyys perheen tilanteesta puolustusmekanismina. Helena vastasi kysymykseeni myöntävästi, mutta hän ei olisi ehkä ilman kysymystäni nähnyt sitä puolustusmekanismina. Pohdin myös, olenko osannut kysyä oikeita kysymyksiä tutkimushaastattelussa. Tutkimusprosessia on ehkä helpointa arvioida sen kautta, onko tutkimusaineistosta löytenyt vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Koen tutkimuskohteeni olevan niin laaja, että tyhjentäviä vastauksia ei ole mahdollista saada. Tavoitteenani oli äitiryhmäläisiä haastatteleamalla tavoittaa äitien kokemuksia sijaishuollon aikaisesta äitiydestä ja vertaistuen toteutumisesta äitiryhmässä. Koen onnistuneeni tässä tavoitteessa. Vertaistukiryhmään ja vertaistukeen liittyviä teemoja olisi voinut olla enemmän, jos ryhmähaastattelu olisi toteutettu myöhemmin, jolloin äitiryhmän päättymisestä olisi kulunut enemmän aikaa.

Tutkimusprosessin aikana minulle nousi jatkotutkimusideaksi ryhmähaastattelun toteuttaminen ryhmille, joissa olisi sekä miehiä että naisia. Mielenkiintoista olisi myös tutkia lapsen sijaishuollon aikaista äitiyttä, kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle äidistä johtuvista syistä. Tärkeää olisi myös selvittää, mitä lapselle tarkoittaa vanhemman vertaistukiryhmässä käyminen. Tätä voitaisiin tutkia haastatteleamalla lapsia ja nuoria, joiden vanhempi on käynyt vertaistukiryhmässä liittyen lapsen sijoituksen tuomaan kriisiin.

Tutkimukseni on antanut tietoa vertaistukiryhmän käytöstä yhtenä lastensuojelun tukimuotona lapsen sijaishuollon aikaisen vanhemmuuden tukemisessa. Tutkimuksessa tuli esille, että äidit olivat kokeneet jääneensä yksin lapsen sijoittamisen jälkeen. Lastensuojelutyössä lapsi on työn keskiössä, jolloin vanhemman tarpeet jäävät helposti vähemmälle huomiolle. Vertaistukiryhmässä käyminen voi siten toimia vanhemman selviytymisen tukena. Toivoisin, että useammassa kaupungissa järjestettäisiin

vertaistukiryhmiä sijoitettujen lasten vanhemmille. Toivoisin myös, että lastensuojelun työntekijöillä olisi aikaa myös vanhemman kanssa tehtävälle työlle. Koen kuitenkin ristiriitaisena sen, että tämän hetkisillä lastensuojelun resursseilla tämä ei ole mahdollista. Tutkimuksen toteuttamisen ansiosta osaan ottaa ehkä paremmin huomioon myös vanhemman tuntemuksia.

Tutkimuksen kautta on ollut mahdollista tavoittaa äitien ääntä, joka voi käytännön työssä muuten jäädä hiljaiseksi sekä tuoda heidän arvokasta kokemustietouttaan siitä, millaisia tuntemuksia lapsen sijoittaminen on äidissä aiheuttanut. Tutkimus on tarjonnut myös tietoa siitä, miten lapsen sijaishuolto on vaikuttanut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Tutkimusaineistosta nousi myös esille vanhemman ja lastensuojelun välisen tiedonkulun tärkeys. Parhaimmillaan äidit olivat saaneet sosiaalityöntekijästä rinnallakulkijan vaikeassa tilanteessa. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että äidit näkivät lastensuojelutyön positiivisessa valossa ja antoivat arvoa työlle. Äitien kokemus olisi voinut olla toisenlainen, jos lastensuojelun toimet olisi koettu epäoikeudenmukaisina.

Tutkimusasetelman on tehnyt ainutlaatuiseksi se, että sijaishuollon aikaista äitiyttä on tutkittu vertaistukiryhmän tarjoamassa kontekstissa. Ryhmähaastattelun kautta on ollut mahdollisuus saada äitien jaettua asiantuntijuutta asiasta, vaikka äitiys onkin yksityinen asia. Koen, että tutkimuksen tekemisellä on ollut merkitystä omassa työssäni kehittymiseen. Äitien kanssa keskustelut ovat tuoneet ymmärrystä vanhemman näkökulmasta lastensuojelun asiakasprosesseihin.

Tutkimusraportin lopuksi haluan kiittää äitejä, jotka ovat osallistuneet tutkimukseen ja suostuivat avaamaan minulle tuntemuksiaan niinkin henkilökohtaisesta aiheesta kuin äitiys. Ilman heitä tutkimuksen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista. Olen myös kiitollinen äitiryhmän ohjaajille ja kaupungin lastensuojelulle, jotka mahdollistivat tutkimushaastattelun toteuttamisen.

LÄHTEET

- Aho, Päivi (1999) Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Porvoo: WSOY.
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anderson-Butcher, Dawn & Khairallah, Angela Oliver & Race-Bigelow, Janis (2004) Mutual Support Groups for Long-Term Resipients of TANF. *Social Work*, Volume 49, Number, January 2004.
- Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Berg, Kristiina (2009) Kulttuuriset odotukset äitiyden rakentajina. *Janus* vol. 17 (2) 2009, 170–175.
- Buunk, Bram P. & Gibbons, Frederick X. & Reis-Bergan, Monica (1997) Social Comparison in Health and Illness: A Historical Overview. Teoksessa Bram P. Buunk & Frederick X. Gibbons (toim.) *Health, Coping and Well-Being. Perspectives from Social Comparison Theory*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodeissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere University Press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2005) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2010) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Featherstone, Brid (1999) Taking mothering seriously: The implications for child protection. *Child and Family Social Work* 4, 52.

Finn, Jerry & Banach, Mary (2000) Victimization Online: The Down Side of Seeking Human Services for Women on the Internet. *Cyber-Psychology & Behavior* 3 (2), 785–796.

Forsberg, Hannele (2002) Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivanen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi.

Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.

Gordon, Tuula (1994) *Single Women. On the Margins*. London: Macmillan.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Granfelt, Riitta (2004a) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöistä. *Janus* vol. 12 (2) 2004, 134–154.

Granfelt, Riitta (2004b) Marginaalitarinoita. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Grönfors, Martti (2010) Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Harsu, Annika & Jähi, Rita & Koponen, Tuija & Männikkö, Miia (2010) Tarinat mielenterveyskuntoutujien omaisten vertaisryhmässä. *Janus* vol. 18 (2) 2010, 153–169.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Helne, Tuula (2002a) Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti rationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivanen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi.

- Helne, Tuula (2002b) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 123.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hokkanen, Liisa (2003) Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hyväri, Susanna (2005) Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivanen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari

(toim.) Vallattomat marginaalit - yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kaplan, Katy & Salzer, Mark S. & Solomon, Phyllis & Brusilovskiy, Eugene & Cousounis, Pamela (2011) Internet peer support for individuals with psychiatric disabilities: A randomized controlled trial. *Social Science & Medicine* 72 (2011) 54–62.

Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012):6.

Kissman, Kris & Torres Ophelia A. (2004) Incarcerated Mothers: Mutual Support Groups Aimed at Reducing Substance Abuse Relapse and Recidivism. *Contemporary Family Therapy* 26 (2), June 2004. Human Sciences Press, Inc.

Kivinen, Sanna (2009) Ryhmän perustaminen huostaan otettujen lasten vanhemmille. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Kivipelto, Minna (2004) Sosiaalityön kriittinen arviointi sukupuolistavien merkitysten ja käytäntöjen purkajana. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koisti-Auer, Anna-Liisa (2002) ”...vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa”. Huostaanottokriisin selvittely -projektin loppuraportti. Espoo: SOS-Lapsikylä ry.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä - yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere: Tampere University Press.

Kujala, Virpi (2006) Sijoitettujen lasten biologisten vanhempien tukeminen. Päihdeongelmaisten naisten ja heidän lastensa matalan kynnyksen tukitoiminnan kehittämishanke Tampereella ja Jyväskylässä vuosina 2002–2005. Helsinki: Sininauhaliitto r.y.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa. Kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Kuronen, Marjo (2004) Valtaistumista vai voimavaraistumista - feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kuronen, Marjo (2009) Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus - kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto, Katja (2010) Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen. Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Tampere: Tampere University Press.

Kuuskoski, Eeva (2003) Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kähkönen, Päivi (1994) Vanhemmuuden murtuminen. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994.

Laakso, Riitta & Saikku, Peppi (1998) Hyvä huostaanotto? Helsinki: Stakes 28/1998.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” - Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B53. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Lastensuojelulaki (417/2007).

Matthies Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät verkostot. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino.

Mikkonen, Irja (1996) Sairastuneen vertaisryhmät ja terveydenhuollon ammattilaiset. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino.

Mikkonen, Irja (2009) Sairastuneen vertaistuki. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet, no 173.

Mikkonen, Irja (2011) Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista. Teoksessa Pia Lundbom & Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26, 2011. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Mok, Bong-Ho & Cheung, Yuet W. & Cheung, Tak-sing (2006) Empowerment Effect of Self-Help Group Participation in a Chinese Context. Journal of Social Service Research, Vol. 32 (3) 2006.

Nikander, Pirjo (2010) Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi89.

Nousiainen, Kirsi (2013) Lyöty äiti - väkivaltainen koti sisäisenä tilana. Teoksessa Elina Virokangas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. UNIPress.

Nylund, Marianne (1996) Suomalaisia oma-apuryhmiä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino.

Nylund, Marianne (2000) Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Nylund, Marianne (2005) Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Oulun Diakonissalaitos (2014) Tukea lastensuojeluperheille. Saatavilla <http://www.odl.fi/sivu/fi/palvelut/perhe-_ja_nuorten_palvelut/perhepalvelut/hope-palvelu/>, luettu 2.5.2014.

Padgett, Deborah (2008) Qualitative methods in social work research (2nd ed.) Thousand oaks, CA: Sage.

Palojärvi, Helena (2009) Vertaistuki voimaantumisen välineenä sosiaalityössä - miten NOVAT-ryhmä auttaa ja tukee, kun naisella olo?

Park, Robert E. (1928) Human Migration And The Marginal Man. The American Journal of Sociology 33 (6), 881–893.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Tampere: Vastapaino.

Peräkylä, Anssi (2001) Erving Goffman. Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino.

Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Pitkänen, Miia (2011a) Ammattilaisten ajatuksia vanhempien kuntoutuksen tukemisesta lapsen sijoituksen aikana. Sijoituksen aikainen sosiaalityön vanhempien kuntoutumisen tukena -hanke.

Pitkänen, Miia (2011b) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Puroila, Anna-Maija (2002) Kohtaamisia päiväkotiarjessa - kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Oulu: Oulun yliopisto.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rautakorpi, Sonja (2007) Äiti ja lapsen huostaanotto - Äitien kokemuksia lapsen huostaanotto-prosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Sosiaalityön julkaisusarja nro 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Tiitula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiitula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja & Hillamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Segal, Steven P. & Silverman, Carol & Temkin, Tanya (1993) Empowerment and Self-help Agency Practice for People with Mental Disabilities. *Social Work* 38 (6).

Sinko, Päivi & Virokangas, Elina (2009) Rajallisia äitiysidentiteettejä - Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* vol. 17 (2) 2009, 104–120.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2013) Lastensuojelu 2012. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2013.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014a) Huoltajan oikeudet sijaishuollon aikana. Saatavilla <<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/huoltajan-oikeudet-sijaishuollon-aikana>>, luettu 25.9.2014.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014b) Perhehoito. Saatavilla <<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>>, luettu 25.9.2014.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovinen-Kakko, Tarja (2011) Äitien kokemuksia huostaanotosta ja sen jälkeisestä elämästä.

Vanhanen, Emma (2011) Vertaistuki verkkokeskustelussa - neuvottelevaa tukea ja autoritääristä auttamista. *Janus* vol. 19 (1) 2011, 36–51.

Vanhanen-Silvendoin, Sari (1996) Äitien vuorovaikutusryhmät. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino.

Virokangas, Elina & Väyrynen, Sanna (2013) Lähestymistapoja naiseuden varjoihin. Teoksessa Elina Virokangas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. UNIPress.

Wituk, Scott & Shepherd Matthew, D. & Slavich, Susan & Warren, Mary, L. & Meissen, Greg (2000) A Topography of SelfHelp Groups: An Empirical Analysis. *Social Work* 45 (2) 157–165.

Winnicott, Donald W. (1981) *Lapsi, perhe ja ympäristö*. Suom. Inkeri Hollo. Helsinki:Weilin+Göös.

VOIKUKKIA -verkostohanke (2014a) VOIKUKKIA -toiminnan yleisesite. Saatavilla <http://www.voikukkia.fi/images/kuvapankki/materiaalit/VOIKUKKIA_YLEISESITE_LOPULLINEN_leikkausvaraton_verkkoversio.pdf>, luettu 19.5.2014.

VOIKUKKIA -verkostohanke (2014b) Yleistä hankeinfoa. Saatavilla <<http://www.voikukkia.fi/tiedotus/yleistae-hankeinfoa>>, luettu 20.5.2014.

VOIKUKKIA -verkostohanke (2014c) Alueiden vanhempien vertaistukiryhmät. Saatavilla <<http://www.voikukkia.fi/materiaalit/tietoa-ja-tukea-vanhemmille/vertaistukiryhmat-alueittain>>, luettu 19.5.2014.

Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset*. Tampere: Tampere University Press.

Värrö, Veli-Matti (1997) *Hyvä kasvatus - kasvatus hyvään*. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot*. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumevideoissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Liite 1. Info ryhmähaastatteluun osallistuville.

Hei,

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa/Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa. Työskentelen tällä hetkellä sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa. Teen tutkimusta vertaistuesta ja äitiydestä lapsen sijaishuollon aikana. Tutkimuksen avulla pyrin saamaan äitien omaa ääntä kuuluville. Tutkimus antaa tärkeää tietoa siitä, ovatko vertaistukiryhmät yksi lastensuojelun sosiaalityön mahdollisuus vanhemmuuden tukemisessa lapsen sijaishuollon aikana.

Tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta perheesi asioimiseen lastensuojelussa, eikä tutkimukseen osallistuneista anneta mitään tietoa viranomaisille. Nauhoitan ryhmähaastattelun ja kirjoitan sen myöhemmin sanatarkasti paperille. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen tuhoan nauhoitteen sekä kirjoitetun aineiston tietovarmennetulla tavalla. Tutkimuksessa eivät tule yksittäisen haastateltavan tiedot mitenkään esille. Ryhmähaastatteluun osallistuminen on luottamuksellista ja vapaaehtoista. Voit myös halutessasi perua osallistumisesi tutkimukseen sen kaikissa vaiheissa.

Tutkimukseen liittyvissä mahdollisissa kysymyksissä voit ottaa minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse. Voit myös halutessasi pyytää, että lähetän sinulle valmiin tutkimuksen.

Ystävällisin terveisin,

Suvi Mansikkamäki

Puhelinnumero

Sähköpostiosoite